

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Кваліфікаційна робота магістра

з педагогіки

**на тему: «Шкільна освіта для розвитку демократичного громадянства:
досвід європейських країн»**

Студента групи МСОкт 01-22
Педагогічного факультету освітніх технологій,
Спеціальності 014 Середня освіта,
Освітньо-професійної програми
Викладання європейських мов на основі
комбінованих технологій (англійська
мова і друга західноєвропейська мова)

Легкова Станіслава Юрійовича

Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
професор **Матвієнко О. В.**

Допущений до захисту
«___» _____ 202_ року
Завідувач кафедри педагогіки та
Методики викладання іноземних мов
_____ проф. Черниш В. В. _____

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	5
1.1. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ЄВРОПІ	5
1.2. КОНЦЕПЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ	7
1.3. ЦІННІСНА ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	13
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	16
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	17
2.2. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ	21
2.3. АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ	34
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	43
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	45
3.1. KEYС-СТАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ КУРСУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ШКОЛАХ	45
3.2. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ	56
3.3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В ШКІЛЬНУ ПРОГРАМУ УКРАЇНИ	59
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	69
ВИСНОВКИ	70
РЕЗЮМЕ	71
SUMMARY.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Тема демократичного громадянства є ключовою для формування освітньої політики багатьох країн світу, особливо в контексті глобальних викликів сучасності. Спостерігаючи за розвитком освітньої системи європейських країн, можна виявити важливість шкільної освіти в підготовці демократичного громадянина.

Обрана тема дослідження обґрунтовується критичним аналізом наукових праць, зокрема досліджень у галузі педагогіки та соціології освіти, а також узагальненням педагогічного досвіду викладачів різних країн та особистого наукового спостереження. Актуальність теми полягає в необхідності зрозуміти, як освітній процес може сприяти розвитку демократичного громадянства на прикладі європейського досвіду.

Об'єктом дослідження є процес шкільної освіти в європейських країнах. **Предметом** – механізми та методики формування демократичного громадянства в шкільній освіті розвинутих країн Європи.

Метою дослідження є здійснення цілісного аналізу, обґрунтування теоретичних і методичних основ для розвитку демократичного громадянства в шкільній освіті розвинутих європейських країн. Виявлення прогресивного досвіду і напрацювання можливих рекомендацій для використання в практиці українських шкіл.

Основні завдання дослідження:

- Аналіз концептуальних основ демократичного громадянства в європейських країнах.
- Дослідження методик і підходів до формування демократичного громадянства в шкільній освіті.
- Вивчення практичного досвіду європейських країн у сфері формування демократичного громадянства.
- Здійснення порівняльного аналізу практик демократичного громадянства в Україні й розвинених країнах Європи.

- Розробити рекомендації щодо впровадження прогресивного досвіду формування демократичного громадянства в шкільній освіті України.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети і розв'язання завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичних: загальнонаукових – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація, класифікація, узагальнення, проблемно-пошуковий – для надання рекомендацій; системно-структурний – для систематизації та порівняльно-зіставний – для здійснення порівняння у країнах Європи та Україні.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі європейського досвіду формування демократичного громадянства в шкільній освіті.

Практичне значення роботи визначається можливістю адаптації вивченого досвіду для української системи освіти.

Результати дослідження були апробовані й оприлюднені на міжнародній науковій відеоконференції “AD ORBEM PER LIGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОБИ” 18 травня 2023 року.

(Тези додаються).

Структура кваліфікаційної магістерської роботи включає вступ, три основних розділи, висновки та список використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

1.1. Історичний аспект розвитку демократичного громадянства в Європі

Коли мова йде про витоки демократії в Європі, неможливо оминати Давню Грецію, а зокрема

а Афіни – місто-державу, яке часто вважають колискою демократії.

Перші ознаки демократичного устрою в Афінах з'явилися при архонтах, таких як Солон, який запровадив реформи у VII столітті до н. е. Він збільшив низку прав ширшим верствам населення, чим встановив принципи громадянської участі в управлінських процесах.

Однак найвідомішою фігурою в історії афінської демократії є Перикл. Під його керівництвом у V столітті до н. е., Афіни досягли апогею своєї демократії. Власне сам Перикл казав: «основою демократії є свобода у прийнятті рішень» [7].

Основний принцип афінської демократії полягав у тому, що всі вільні громадяни мали право брати участь в Екклесії – зборах, де люди могли висловлювати свою думку, обговорювати закони та пропонувати зміни.

Також варто відзначити, що демократія в Афінах була прямою, тобто без посередників у вигляді представницького органу. Це створювало певні виклики, але й дозволяло забезпечити найбільший рівень залученості громадян.

Разом із Афінами, середньовічна Європа, яка зазвичай асоціюється з феодальним устроєм та абсолютною владою монархів, також внесла свій вклад у формування демократичних цінностей.

Велика хартія вольностей, підписана в 1215 році – є одним із ранніх прикладів обмеження монархічної влади та забезпечення деяких прав громадян. Один із пунктів цього документу зазначає: «кожен вільний громадянин має право голосу на виборах голови міста та його радників» [51].

Важливо також відзначити вплив католицької церкви на формування демократичних ідеалів. Папа Григорій VII у XI столітті пропагував ідею, що церковні лідери мають бути обрані своїми спільнотами, що стало основою для розвитку церковної демократії в майбутньому.

Епоха просвітництва XVII-XVIII століть привнесла в історію демократії новий вимір. Під впливом значущих соціальних і наукових змін, мислителі цього періоду активно досліджували питання природи людини, її прав та обов'язків у суспільстві.

Жан-Жак Руссо, один із найвидатніших представників Просвітництва, вважав, що у гармонії з природою людина буде тоді коли вона буде вільною та незалежною. Як він писав у своїй автобіографії: «людина народжена вільною, але весь час вона в кайданах» [17].

Джон Локк, англійський філософ, акцентував увагу на ідеї природних прав. Він стверджував, що людина має природне право на життя, свободу та власність. У своїй праці «Два трактати про правління» він пише: «Всяка людина має право на своє життя, свободу та маєток, і ніхто не може позбавити її цих прав без її власної згоди».

Також важливо відзначити вклад Вольтера, який підкреслював значення свободи слова та думки. Він підтримував ідею, що кожна людина має право на власну думку, незалежно від загальноприйнятих поглядів. Існує думка, що саме йому належать слова «я не погоджуюся ані зі словом, що ви сказали, але я буду стояти на смерті аби боронити ваше право казати це». Ця знаменита фраза стала символом цієї ідеї. Хоча слід зазначити, що ця цитата часто прикріплюється йому, а її точне походження є предметом дискусій.

Кінець VXIII – початок XIX століття в Європі був періодом значних політичних змін і трансформацій. Центральною подією цього часу, безумовно, була Велика французька революція 1789 року, яка не лише кардинально змінила політичний ландшафт Франції, але й поклала початок ряду революційних рухів у Європі.

Французька революція принесла нові ідеї свободи, рівності та братерства, які в короткий час стали символами боротьби за демократичне громадянство. Воля

народу, суверенітет нації та ідея національного самовизначення стали ключовими в цьому процесі.

Протягом XIX століття демократичні цінності та ідеали революції отримали розвиток і поширилися в інших європейських країнах. Це сприяло створенню конституційних монархій, прийняття конституцій, які закріплювали права громадян та обмежували владу монарха. Центрально-європейські революції 1848 року були наслідком спроби втілити ці ідеали на практиці в більшості європейських країн.

Також слід відзначити роль промислової революції, яка сприяла розвитку міського прошарку – буржуазії, яка стала активним носієм і захисником демократичних ідеалів. Разом із ростом ролі преси, літератури та культури в суспільному житті це сприяло формуванню громадської думки та розвитку демократичних традицій у Європі.

Все це призвело до того, що до кінця XIX століття демократичні цінності та принципи стали ключовими в політичному житті багатьох європейських країн, закріпивши своє місце в їхніх конституціях і законодавчих актах.

1.2. Концепція демократичного громадянства в європейському освітньому контексті

Із початком просвітництва в Європі, в XVIII столітті, почалися значні зміни в уявленнях про освіту та її роль у суспільстві. В цей час освіта перестала бути привілеєм лише еліти, а стала інструментом для формування громадянського суспільства.

Жан-Жак Руссо акцентував увагу на природній доброчесності людини та важливості виховання, що забезпечує її свободу. Він казав: «діти народжуються вільними, але ми позбавляємо їх цієї свободи через неправильне виховання» [16].

В основі його педагогічної концепції лежала думка, що освіта повинна враховувати інтереси та потреби дитини. Для Руссо головна мета освіти була в тому,

щоб допомогти дитині відкрити в собі природні здібності та стати незалежним і відповідальним громадянином.

Також просвітницька думка акцентувала увагу на ролі освіти в формуванні демократичного суспільства. Відомий педагог цього періоду Йоганн Генріх Пастелоцці, стверджував, що освіта – це ключ до розвитку громадянського суспільства, де кожен відчуває свою відповідальність перед іншими.

Із розвитком національних держав у ХІХ столітті освітні системи стали ключовим засобом формування національної ідентичності та громадянської свідомості. Центральне місце в цьому процесі займала ідея виховання активного, відповідального громадянина, готового служити своїй країні та працювати на благо громадського добробуту.

У контексті демократичних перетворень освіта була розглянута як засіб передачі цінностей і принципів демократії новим поколінням. Англійський педагог Томас Арнольд, який очолював школу в Рагбі підкреслював, що моральне виховання має бути основою всієї освітньої системи. «Характер і духовні якості – важливіші за знання» - стверджував він. Арнольд прагнув виховувати учнів так, щоб вони стали активними та відповідальними громадянами. Він уводив у навчальний процес такі дисципліни як історія та громадянське право, щоб учні мали глибоке розуміння своїх прав і обов'язків як громадян. Пізніше його підходи мали великий вплив на розвиток освітніх систем багатьох європейських країн.

У середині ХІХ століття в Німеччині відбулися реформи освітньої системи, спрямовані на створення єдиної національної системи освіти. Ці реформи були пов'язані з діяльністю таких педагогів, як Фрідріх Фребель і Йоганн Герbart. Вони акцентували увагу на гармонійному розвитку особистості та громадянському вихованні.

У той час як у Франції, після революції 1848 року, зростання національної свідомості відбулося паралельно з реформами освітньої системи. Ідея громадянської освіти стала центральною, і в освітніх програмах намагалися включити вивчення прав і обов'язків громадянина.

XX століття стало періодом глобальних змін в освітніх системах Європи. З розвитком демократичних ідеалів, змінами в соціальних структурах і вимогами нового економічного порядку освітні реформи почали набувати стрімкого розвитку. Вони були спрямовані на розширення доступу до якісної освіти для всіх, створення більш унікальних учбових середовищ і реалізацію ідеї пожиттєвого навчання.

Більшість європейських країн ухвалили закони, які робили початкову освіту обов'язковою для всіх дітей. Це було відповіддю на потребу в освіченій робочій силі, яка могла б адаптуватися до швидко змінюваних умов промислової економіки. Щоб забезпечити доступ до якісної освіти для всіх шарів населення, більшість держав ввели системи державного фінансування освітніх установ. Це дозволило зменшити економічні бар'єри та забезпечити більш рівний доступ до освіти незалежно від соціального та економічного статусу сім'ї. А з метою підготовки громадян до життя в сучасному світі навчальні програми почали включати не лише академічні дисципліни, але й курси з громадянської освіти, етики та інших важливих аспектів життя в демократичному суспільстві.

Пауло Фрейре написавши свою роботу «Педагогіка утиснених» зробив революційний вклад у світ педагогіки та соціальної критики. Фрейре критикував традиційні методи навчання, які, на його погляд, просто передавали знання від вчителя до учня, не дозволяючи останньому аналізувати або критикувати отримані відомості. Замість цього, він пропонував педагогіку, яка визнавала студентів як активних учасників процесу навчання, які мають право та можливість формулювати питання, висувати пропозиції та взаємодіяти з учителем на рівних [35].

Основний принцип Фрейре полягав у тому, що навчання має бути відповіддю на реальні потреби та життєві ситуації студентів. Він запровадив концепцію «проблемного навчання», де учні та вчителі разом досліджують реальні життєві ситуації та шукають шляхи їхнього вирішення.

Відмовляючись від авторитарних методів навчання, Фрейре підкреслював важливість діалогу в освітньому процесі. Він вважав, що освіта повинна бути

вільною від будь-якого утиску та, що учні мають право на гідність, рівність і повагу в освітньому процесі.

Фрейре також наголошував на важливості культурної освіти. Він вірив, що кожна людина має право зберегти та розвивати свою культурну спадщину, і що освіта повинна бути засобом для зміцнення культурної самосвідомості та гідності кожної людини.

Іван Ілліч, австрійський філософ і священник, також як і Пауло Фрейре, був радикальним критиком традиційної освітньої системи. Проте його критика йшла ще далі, вказуючи на загальні проблеми тогочасного суспільства, яке залежно від інституцій. Ілліч розглядав школу, як інституцію, що не лише погано виконує свої основні функції, а й стає інструментом соціального контролю, примусу та репресій. Він стверджував, що школи створюють нерівність, поділяючи людей на «освічених» і «неосвічених», та примушуючи всіх відповідати стандартам, які вони самі встановлюють. Ілліч говорив про те, що система яка існує відбирає в людей можливість самостійного навчання та здійснює «монополізацію знань». Він пропонував відмовитися від обов'язкової шкільної освіти, а замість неї створити мережу «освітніх об'єднань», де кожен міг би вчитися на власних умовах.

Для Ілліча, ключовою проблемою було не лише як ми навчаємо, а й те, як ми організовуємо навчання в суспільстві. Він вважав, що потрібно змінити не лише методики, а й структури, що визначають, як здійснюється освіта [42].

Також варто згадати роботи Ерика Ериксона, психоаналітика та психолога, який досліджував роль освіти у формуванні особистості та ідентичності. Він вважав, що освіта має грати ключову роль у допомозі дітям розуміти та вирішувати психосоціальні конфлікти. Він підкреслював, що освіта повинна сприяти розвитку здатності дитини до самоідентифікації та розвитку сильної соціальної ідентичності.

У контексті демократії та громадянства, Ериксон вважав, що освіта повинна виховувати в дітей відчуття відповідальності, сприяти розвитку моральної свідомості та допомагати їм розуміти, як вони вписуються в ширший соціальний і культурний контекст [30].

Але говорячи про західний світ не можна забувати, що освіта для демократичного громадянства постійно еволюціонує відповідно до глобальних тенденцій. Разом із глобалізацією, міграцією та технологічними змінами з'являється потреба в навчанні, яке більше спрямоване на міжкультурну комунікацію, цифрову грамотність і критичне мислення.

Джон Дьюї, безсумнівно, є однією з ключових фігур у розвитку сучасної освітньої теорії. Його погляди на освіту і навчання досі залишаються актуальними та впливовими. Дьюї висловлював думку, що навчання має іти разом із реальним досвідом. Замість того, щоб зосереджуватися виключно на теоретичних знаннях, він стверджував, що учні повинні навчатися через реальне життя, через взаємодію з фізичним і соціальним оточенням. Це допомагає створити більш глибоке розуміння матеріалу та розвиває практичні навички.

Для Дьюї освіта була не просто засобом передачі знань, а інструментом формування активних, інформованих громадян, готових взяти на себе відповідальність за долю своєї країни та світу. Він підкреслював, що освіта повинна вчити молодь критично мислити, аналізувати та взаємодіяти зі світом на різних рівнях. Дьюї був переконаний, що навчання повинно бути процесом, а не простим прийомом знань. Він заохочував учнів задавати питання, досліджувати та знаходити відповіді самостійно. За його концепцією, вчитель повинен бути не диктатором, а провідником, який допомагає учням у їхньому пошуку знань [29].

Паралельно, Ентоні Гідденс, видатний британський соціолог, який активно вивчав явище глобалізації та її вплив на сучасне суспільство стверджував, що глобалізоване суспільство потребує громадян, які здатні розуміти та адаптуватися до швидко змінюваних умов. Він підкреслював важливість освіти у вихованні громадян із такими якостями, саме тому його погляди на глобалізацію та її соціокультурні наслідки можна розглядати у контексті освіти та громадянської підготовки.

Гідденс розглядає глобалізацію не лише як економічний процес, але й як складний набір соціальних, політичних і культурних змін. Він вважає, що в

глобалізованому світі кордони між націями стають менш відчутними, а зв'язки між людьми та культурами – більш безпосередніми. Освіта, на думку Гідденса, має відігравати ключову роль у підготовці громадян до життя в такому світі. Сучасна освіта повинна виховувати громадян, які здатні критично мислити, розуміти міжкультурні різниці й адаптуватися до постійних змін. Важливо не просто накопичувати знання, але й розвивати навички, які допоможуть учням адаптуватись і процвітати в глобалізованому світі [37].

Додатково Гідденс підкреслює, що глобалізація приносить як і виклики, так і можливості. З одного боку, вона може викликати культурні конфлікти, економічні кризи та соціальні розбіжності. З іншого боку – вона відкриває можливості для співпраці, інновацій та обміну досвідом. Освіта може допомогти учням розуміти ці виклики та можливості, а також формувати в них відповідальне ставлення до глобальних проблем.

Також, у відповідь на виклики технологічних змін, Кен Робінсон, експерт із питань освіти, підкреслював необхідність розвитку креативності та інноваційного мислення в учнів, щоб вони могли успішно інтегруватись у сучасний світ. Робінсон стверджує, що традиційна освіта часто пригнічує креативність, вимагаючи від учнів дотримання стандартів і норм, замість стимулювання їхньої індивідуальності та уяви. Він вважає, що креативність може і повинна бути розвинена на рівні з математичними чи науковими навичками.

На додачу до того, індустріалізація вимагала стандартизованої освіти, щоб готувати робітників для заводів. Але сучасний світ швидко змінюється, і тепер потребує людей, які можуть думати інноваційно, розв'язувати проблеми та адаптуватися до нових умов. Робінсон вказує на те, що освіті системи мають бути гнучкими, щоб відповідати цим викликам.

Він також вважає, що кожна дитина має унікальний набір талантів і здібностей, які повинна враховувати освіта. Він закликає до підходу до навчання, який акцентує увагу на індивідуальності кожного учня, і допомагає йому розвивати свої унікальні здібності.

Робінсон, також, казав, що роль учителя в сучасному світі не повинна зводитися лише до передачі знань. Вчителі мають бути наставниками, які допомагають учням розуміти свій потенціал і знаходити своє призначення в житті [56].

Сучасні виклики глобалізації, міграції, та технологічних змін вимагають перегляду підходів до освіти в Європі. Важливо акцентувати увагу на міжкультурній комунікації, критичному мисленні та цифровій грамотності для формування демократичного громадянства в сучасному світі.

1.3. Ціннісна основа демократичного громадянства в європейських країнах

Початки розуміння рівності в Європі справді знаходять своє відображення в працях філософів Просвітництва. Вольтер, наприклад, акцентував увагу на рівності перед законом. Але він був лише одним із численних мислителів, які розвивали цю ідею.

Руссо у своєму романі «Про суспільний договір», підкреслював, що справжнє суспільство можливе лише тоді, коли всі його члени розглядаються як рівні та мають однакові права. Як він казав: «Справжнє суспільство з'являється тоді, коли загальне благо стає пріоритетом кожного»[44; 67]. Він та інші філософи просвітництва також підкреслювали важливість освіти як засобу досягнення рівності. Для них освіта була не лише засобом набуття знань, а й інструментом формування громадянина, який міг би активно і рівноправно брати участь у громадському житті.

Джон Локк, іще один видатний філософ Просвітництва, також акцентував увагу на рівності. Він вважав, що кожна людина народжується з певними природженими правами, серед яких право на життя, свободу та власність. Як він стверджував: «Ніхто не має права порушувати ці природжені права іншого».[44; 49]

У контексті шкільної освіти ці погляди вказують на важливість формування громадянської свідомості, розуміння своїх прав та обов'язків, а також важливість поваги до інших членів суспільства. Освіта має вчити не тільки академічних дисциплін, але й таких цінностей як рівність, солідарність і взаємоповага.

Початки розуміння поняття рівності в Європі також кореняться в епоху Просвітництва, проте ця концепція пройшла значний шлях розвитку протягом минулого століття, особливо в контексті шкільної освіти. Вольтер ставив акцент на рівності перед законом, проте сучасний погляд на рівність в освіті є набагато ширшим.

Як уже було зазначено, відомі філософи просвітництва, як Руссо та Локк підкреслювали важливість рівності для розвитку демократії. Але не лише вони відзначали рівність, як одну з ключових складових цього важкого процесу, як розвиток демократичного суспільства. Кант також говорив про рівність, вважаючи її основоположною для моральної свідомості. «У актах моралі кожен індивід має бути розглянутий як ціль, а не як засіб», - писав він. Це наголошує на важливості рівності в освітньому процесі, де до кожного учня має існувати повага як до індивідуальності.

Свобода особистості, вираження думки, а також свобода вибору – ще одні з ключових цінностей демократії. Як підкреслює Джон Локк: «Де немає закону, немає свободи». Шкільна освіта повинна сприяти розвитку критичного мислення та незалежності думки серед учнів. Руссо казав, що істинна свобода може бути досягнута лише в суспільстві де існує соціальний договір і громадяни активно беруть участь в управлінні. Це вказує на важливість навчання учнів поняттям громадянської відповідальності.

Але навіть із розумінням цих фундаментальних концепцій, реалізація свободи в освіті не завжди є простим завданням. Еммануїл Кант підкреслював: «Свобода не є правом робити все, що нам подобається, але правом користуватися своєю волею в межах, визначеним законом». [2] Це особливо актуально для шкільної освіти де необхідно знаходити баланс між стимулюванням самовираження та забезпечення порядку.

Еміль Дюркгейм, знаменитий французький соціолог, вважав, що солідарність також є однією з ключових компонентів соціальної когезії. «Солідарність є основою соціального порядку,» - казав він [6]. Його ідеї були подальше розвинуті іншими

дослідниками, такими як Макс Вебер, який вказував на різні форми соціальних дій і їхній взаємозв'язок зі структурами влади. Вебер стверджував: «Справжнє суспільство може існувати лише тоді, коли індивіди діють на користь спільного блага».[2]

У контексті шкільної освіти, солідарність і відчуття громадянської відповідальності стають ключовими елементами для формування здорового соціального середовища. Тут можна звернутися до думок Фріре, який стверджував: «Освіта повинна сприяти свідомості про соціальну справедливість і допомагати учням виявляти своє місце в світі.» [20]

Активна участь громадян у житті своєї спільноти також є важливим елементом демократичного громадянства. Аристотель підкреслював: «Громадянином є той, хто бере участь у владі»[1]. Ця ідея була далі розвинена рядом мислителів, серед яких був уже згаданий Джон Дьюї, який стверджував, що демократія – це не лише форма управління, а спосіб життя спільноти». [5]

Томас Джефферсон, третій президент Сполучених Штатів Америки та автор Декларації незалежності, завжди вірив у важливість освіти як основу стабільної демократії. Він був переконаний, що освічений народ є найкращою запорукою свободи та успіху країни. Джефферсон розглядав освіту як засіб для підготовки громадян до їхньої ролі в демократії. Він вірив, що люди мають право та обов'язок бути добре інформованими, щоб вони могли приймати обґрунтовані рішення та брати активну участь у владі.

У сучасному світі акцент у шкільній освіті має бути зроблений на розвиток громадянської активності та соціальної відповідальності. Амартия Сен, лауреат Нобелівської премії з економіки, підкреслює, що освіта здатна надати людям засоби для покращення їхнього життя і відіграти ключову роль у розвитку громадянського суспільства. [19]

Демократичні цінності – це не просто абстрактні ідеали; вони мають конкретне відображення в повсякденному житті громадян. Рівність, свобода вираження думки, солідарність і активна участь у суспільному житті – це ключові принципи,

не яких базуються демократичні інституції та культура Європи. Якщо громадяни не розуміють або не цінують цих принципів, демократія може стати вразливою.

Освіта в європейських країнах прагне забезпечити, щоб кожен учень зрозумів важливість і значущість демократії. Це не лише про вивчення історії, та конституційних законів, але й про формування навичок критичного мислення, емпатії, співпраці та активної участі. Ці навички допомагають учням рефлексувати над своїми діями та їхнім впливом на суспільство.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Історичний розвиток демократичного громадянства в Європі, який демонструє глибокі корені цього поняття, яке формувалося від епохи Античності до сучасних часів. Європейський досвід в історичному контексті надає важливі уроки щодо того, як демократичні цінності та практики адаптувалися до різних політичних, соціальних і культурних контекстів.

Концепція демократичного громадянства в європейському освітньому контексті орієнтована на розвиток критичного мислення, етики, толерантності та активної громадянської позиції серед учнів. Європейська модель освіти підкреслює значущість демократичного громадянства як ключової складової компетентності кожного вихованця.

Ціннісна основа демократичного громадянства в європейських країнах базується на принципах свободи, рівності, солідарності та взаємоповаги. Ці цінності стають основою для формування в освітньому процесі широкі можливості для комунікації, готовності до співпраці та розуміння інших поглядів.

Загалом, демократичне громадянство у європейському контексті не є статичною концепцією, а динамічним процесом, що вимагає постійного перегляду й адаптації до викликів часу. Освітні системи Європи прагнуть до того, щоб виховувати громадян, які були б здатні активно та відповідально брати участь у демократичному житті своїх країн.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

2.1. Аналіз сучасних методик формування демократичного громадянства в європейських країнах

Сучасний Європейський досвід у сфері демократичного громадянства в освіті пропонує великий спектр методик і підходів. Ці методики покликані формувати в учнів не лише знання про демократію, але й активну громадянську позицію, критичне мислення та навички спілкування.

Проектний метод в освіті вже давно визнаний своєю ефективністю в розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і громадянської компетентності. Використовуючи проектну методику, учні отримують можливість працювати над актуальними суспільними проблемами, взаємодіяти з реальним середовищем і формувати практичні навички.

Кілпатрік стверджує: «проектна методика дає можливість учневі бути активним учасником навчального процесу, а не просто спостерігачем.» [47] Цей підхід спонукає учня глибоко досліджувати різні аспекти запропонованої теми та шукати рішення для реальних проблем.

Також дослідники вважають, що через проектний метод студенти можуть ділитися своїми дослідженнями та висновками з іншими, що сприяє розвитку комунікативних і соціальних навичок.

Додатково, проектний метод підкреслює важливість інтердисциплінарного підходу. Як показують дослідження, робота над проектами може включати елементи різних наукових дисциплін, що стимулює учнів бачити взаємозв'язки між різними галузями знань. Блюменфелд і його колеги кажуть: «Проектний метод стимулює глибоке розуміння матеріалу та підтримує мотивацію до навчання, оскільки учні бачать практичне застосування знань».[23]

Проектний метод також сприяє розвитку навичок співпраці. Працюючи в команді, учні вчаться взаємодіяти, ділитися своїми думками та бути відкритими до думок інших. Белл стверджує, що співпраця є ключовим компонентом успішної реалізації проекту, і вона сприяє розвитку соціальних навичок і громадянської відповідальності. [22]

Таким чином, проектна методика не лише сприяє розвитку академічних навичок, але й формує громадянські компетентності, які необхідні для активної участі в суспільстві.

Дискусійний метод також є ключовим для формування демократичних цінностей. Коли учні долучаються до дискусій, вони активно залучаються в процес аналізу, рефлексії та критичного мислення. Особливо важливо вказати на дослідження Брукфілда, який стверджує, що здатність до критичного аналізу та рефлексії – це невід’ємна частина громадянської освіти. [24]

Більше того, дискусії допомагають учням розуміти та цінувати різноманітність поглядів. Акцентуючи на цьому, дослідники зазначають, що дискусійні методи розширюють горизонти учнів, сприяючи розвитку толерантності та взаєморозуміння.

Сучасні технології дають можливість винести дискусію за рамки класу, що є особливо важливим у сучасному світі, де громадянська активність стає все більш глобалізованою. Із використанням технологій учні можуть залучатися до глобальних дискусій, що глибоко впливає на їхню громадянську сформованість.

У своєму дослідженні Дженкінс каже: «учні, які взаємодіють в онлайн-спільнотах, навчаються взаємодіяти з різноманітністю культур, поглядів та ідеологій, що розвиває їхнє розуміння світової спільноти».

Також варто зазначити, що мережеві технології дозволяють учням активно брати участь у громадському житті, на пряму спілкуючись із впливовими людьми та експертами в різних галузях. «Онлайн платформи можуть служити інструментами для цивілізованого діалогу та співпраці між громадянами», - зазначав Райнхолдер. [55]

Таким чином, дискусійні методи відіграють критичну роль у формування демократичного громадянства, сприяючи розвитку критичного мислення, толерантності та громадянської активності.

Кейс-метод є ще одним із найбільш ефективних методик в освіті, коли мова йде про формування громадянської свідомості. Він пропонує розгляд реальних життєвих ситуацій, які вимагають прийняття рішень на основі демократичних принципів. «Кейси дають можливість учням відчувати реальність ситуації та пройти через процес прийняття рішень, опираючись на демократичні цінності» [39]

Кейс-метод у вивченні громадянської свідомості передбачає глибоке аналітичне мислення, вимагаючи від учнів розглядати різні погляди та вибирати оптимальний шлях дій у певних ситуаціях. Деякі науковці роблять такі висновки: «вивчення через кейси вимагає від учнів стати активними учасниками дискусії, де вони можуть поглибити своє розуміння демократичних принципів і практик». [25]

Геррайд, автор численних робіт із кейс-методе, вказує на те, що аналіз реальних ситуацій допомагає студентам виховувати емпатії, критичне мислення та здатність до співпраці»[38]. Зокрема, він вважає, що робота з кейсами вчить студентів розуміти конфлікти та їхні причини, а також шукати компромісні рішення.

У свою чергу дослідники, які працюють із педагогічними методики стверджують, що кейс-метод не лише вчить учнів приймати рішення на основі демократичних принципів, але й розвиває їхні комунікативні навички, коли вони обговорюють ситуації та виражають свої погляди.

У підсумку, кейс-метод є ефективним інструментом для формування громадянської компетентності, який спонукає учнів до глибокого розуміння реальних життєвих ситуацій і вимагає від них прийняття обдуманих рішень на основі демократичних принципів.

Останніми роками гейміфікація в освіті здобула визнання завдяки своїй здатності мотивувати та зацікавлювати учнів. Гейміфікована методика, яка використовує ігрові елементи в навчальному процесі, виявилася особливо ефективною в створенні інтерактивного досвіду навчання.

«Ігри забезпечують створення контексту, в якому учні можуть досліджувати різні ролі, виклики та сценарії, з якими вони можуть зіткнутись у реальному житті[36]. Крім того, ігрові механіки, такі як системи винагород, рейтинги та досягнення, сприяють глибокому зануренню учнів у навчальний матеріал, змушуючи їх аналізувати, планувати та рефлексувати над своїми діями.

Також варто зазначити, що гейміфікація може бути особливо корисною в контексті формування громадянської свідомості. Як стверджує Штайнкойлер: «ігри дозволяють учням моделювати та пробувати різні стратегії рішень у ситуаціях, пов'язаних із громадянськими правами та обов'язками»[58].

Сучасний європейський досвід у формуванні демократичного громадянства в освіті характеризується різноманітністю методик і підходів, які мають на меті не лише передачу теоретичних знань, а й формування активної громадянської позиції учнів.

Проектний метод демонструє ефективність у формуванні практичних навичок громадянської активності, спонукаючи учнів до взаємодії з реальними соціальними викликами.

Дискусійний метод відіграє ключову роль у розвитку критичного мислення та способі конструктивно спілкуватися, дискутувати та бути відкритими до різних точок зору.

Застосування кейс-методу допомагає учням глибше розуміти й аналізувати реальні життєві ситуації, змушуючи їх опиратися на демократичні принципи в прийнятті рішень.

Гейміфікована методика, яка використовує ігрові елементи, стає все популярнішою завдяки її спроможності ефективно імітувати життєві ситуації, дозволяючи учням безпечно досліджувати різні ролі в контексті громадянства.

Усі зазначені вище методики сприяють не тільки академічному розвитку учнів, але й формують їх як активних, освічених і відповідальних громадян, готових узяти на себе роль у формування демократичного суспільства.

2.2. Основні елементи методики розвитку демократичного громадянства в українських школах

Інтегрований підхід до навчання передбачає об'єднання декількох навчальних дисциплін із метою формування в учнів цілісного розуміння демократичних цінностей і практик. У контексті української освіти, цей підхід може включати наступні аспекти:

- Використання історії України як засобу для розуміння демократії може відбуватися через ретельне опрацювання ключових моментів, починаючи з часів Київської Русі та прийняття християнства, яке сприяло формуванню перших законодавчих актів, таких як «Руська Правда». Такі історичні моменти, як утворення Козацької держави та боротьба за незалежність, дозволяють учасникам навчального процесу аналізувати розвиток національної ідентичності та державницьких традицій.

Перехід до новітньої історії проливає світло на боротьбу України за свою незалежність у ХХ столітті, включно з подіями Української еволюції 1917-1921 років, формуванням УНР і ЗУНР і їхніми зусиллями у створенні демократичних інституцій. Дослідження сталінських репресій, голодомору, другої світової війни та руху опору дають змогу учням зрозуміти ціну, яку Україна заплатила за своє право на самовизнання.

Вивчення подій під час розпаду Радянського союзу, зокрема Революція на граніті, проголошення незалежності в 1991 році, Помаранчева революція та Революція Гідності, важливі для розуміння не лише минулого, а й сучасного етапу розвитку демократичних процесів в Україні.

Аналіз історичних фігур, таких як князь Володимир Великий, Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Леся Українка, Михайло Грушевський та інших визначних особистостей, їхніх ідей, цінностей і рішень дозволяє відтворити мозаїку демократичного розвитку та культурної самобутності України. Це допомагає формувати в учнів глибоке розуміння демократичних

цінностей, прав людини та громадянських свобод як основоположних принципів сучасної України та її майбутнього.

- Інтеграція соціальних наук в освітній процес із метою вивчення демократії включає залучення учнів до вивчення основних принципів політології, правознавства й економіки. Це дозволяє учням глибше зануритися в розуміння того, як функціонують демократичні інституції, і як це впливає на життя громадян в Україні та інших країнах.

У сфері політології учнів знайомлять із основними принципами державного управління, виборчих систем, політичних партій і громадянських рухів. Вони дізнаються, як політичні рішення формуються і як вони можуть брати участь у цих процесах будучи активними громадянами та із залученням до волонтерської діяльності.

У правознавстві основна увага приділяється вивченню Конституції України, законодавчого процесу, а також прав і свобод людини. Учні розглядають, як правова система захищає права громадян та як вони можуть користуватися своїми правами для захисту своїх інтересів і впливу на суспільні процеси.

Економіка забезпечує знання про те, як економічні рішення впливають на кожного громадянина та суспільство в цілому. Вивчення основ макро- та мікроекономіки, бюджетування фінансової грамотності допомагає учням розуміти економічні виклики, з якими стикається їхня країна, та відповідальність кожної особи за стале економічне майбутнє

Таке комплексне вивчення дозволяє учням не тільки здобути знання про основні соціальні науки, але й навчитися застосовувати ці знання на практиці, розвивати критичне мислення та стати активними учасниками демократичного життя суспільства.

- У рамках інтегрованого підходу до навчання, література та мови відіграють важливу роль у формуванні демократичної свідомості. Через аналіз літературних творів, що висвітлюють ідеї свободи, справедливості та

рівності, учні вчаться розпізнавати і відстоювати основоположні демократичні цінності. Література надає приклади боротьби за права людини, відображає різні історичні та культурні контексти, в яких ці боротьби відбувалися, і водночас демонструє універсальність певних ідеалів.

Через вивчення літератури учні познайомляться з різноманітними персонажами і сюжетами, які ілюструють різні аспекти людського досвіду, включаючи конфлікти між особистими інтересами та громадським благом, між індивідуальною свободою та соціальною відповідальністю. Також важливим є вивчення творів, що були написані у різні історичні періоди, від давніх часів до сучасності, включаючи відомі українські та світові літературні доробки. Такі твори дозволяють учням відчути неперервність і розвиток демократичних ідеалів у часі та просторі.

У процесі вивчення мови особлива увага приділяється розвитку мовної культури — вмінню точно і виразно висловлювати свої думки, вести діалог, дебатувати, а також критично аналізувати та оцінювати інформацію. Розвиток навичок критичного мислення є невід'ємною частиною підготовки відповідальних громадян, які можуть самостійно міркувати, засновуючи свої висновки на фактах та логіці, а не на емоціях або неперевіреній інформації.

Таким чином, літературна освіта в Україні не тільки покликана надати учням знання та оцінку літературної спадщини, але й сприяти формуванню особистості, яка розуміє цінність та необхідність демократичних принципів у сучасному світі.

- Так само в контексті інтегрованого навчання, проекти та дослідження стають важливим інструментом активного залучення учнів у процес поглибленого розуміння демократії. Через практичну роботу над проектами, які вимагають глибокого занурення в історичні, соціальні, і політичні теми, учні отримують можливість досліджувати не тільки теоретичні аспекти демократії, але й побачити, як демократичні принципи впроваджуються і функціонують на практиці.

Розробка міжпредметних проектів дозволяє учням дослідити різні демократичні інституції, такі як парламент, судова система, місцеве самоврядування, та інші ключові елементи демократичної держави. Такий підхід допомагає учням зрозуміти, як рішення приймаються на різних рівнях влади, та як ці рішення впливають на життя звичайних громадян.

Крім того, проекти з місцевої історії дозволяють учням дослідити історію власного регіону, виявити місцеві демократичні традиції та впливових осіб, які сприяли розвитку демократії в Україні. Таке дослідження допомагає учням краще зрозуміти власну ідентичність та цінності, а також сприяє вихованню поваги до історичної спадщини і громадської активності.

Проекти, присвячені визначним особистостям, які внесли вагомий вклад у розвиток демократичних процесів в країні, допомагають учням розвивати здатність оцінювати внесок індивіда в загальну історію. Аналіз життєвого шляху таких особистостей, їхніх ідей та вчинків сприяє розумінню того, що кожна людина може вплинути на суспільні процеси і є частиною більшої історії.

Усе це в сукупності сприяє вихованню не тільки обізнаних, але й активних і відповідальних громадян, які розуміють свою роль у демократичному суспільстві та здатні критично мислити та діяти з метою його розвитку та покращення.

- Медіаграмотність в сучасному світі набуває особливої ваги, оскільки медіапростір є не лише засобом отримання інформації, але й потужним інструментом впливу на громадську думку та формування політичних настроїв. У демократичному суспільстві, де кожен громадянин має право голосу та відповідальність за вибір керівництва країни, здатність критично аналізувати медіаповідомлення стає ключовою компетенцією.

Освітні програми, які включають навчання медіаграмотності, навчають учнів розпізнавати в інформаційному потоці те, що є фактом, а що є особистою думкою автора чи спробою маніпулювання. Це означає, що молоді

люди навчаються звертати увагу не тільки на зміст повідомлень, але й на контекст, на те, хто є автором повідомлення та які можуть бути його інтереси, як вибір тем, слова, зображення чи навіть шрифти можуть впливати на сприйняття інформації.

Ідентифікація фейкових новин — це навичка, яка допомагає учням не потрапити в пастку дезінформації, яка може призвести до соціальних конфліктів, непорозумінь та помилкових висновків. Уміння критично оцінювати джерела, звіряти інформацію з кількох ресурсів та використовувати навички логічного мислення є необхідними для розбудови здорової критичної свідомості.

Впровадження медіаграмотності в освіту сприяє також розвитку аналітичних навичок учнів, їх здатності до самостійного пошуку та оцінювання інформації. Учні, які вміють аналізувати медіаконтент, можуть краще розуміти політичні процеси, соціальні явища та економічні тенденції, що забезпечує більш свідоме і обґрунтоване громадянське участь у демократичних процесах.

- Екологічна освіта є невід'ємною частиною формування повноцінного демократичного громадянства, адже вона сприяє розвитку відповідальності та активної громадянської позиції у сфері охорони довкілля. Це особливо актуально в контексті глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, втрата біорізноманіття, забруднення повітря та води, які вимагають спільних зусиль на міжнародному рівні та свідомого внеску кожної країни та її громадян.

В Україні, як і в інших країнах, екологічна освіта може включати вивчення національних та регіональних екосистем, особливостей місцевої флори та фауни, принципів раціонального природокористування та сталих практик ведення господарства. Освіта з цих питань допомагає учням зрозуміти не лише місцеві, але й глобальні екологічні процеси, їх взаємозв'язок та вплив людської діяльності на довкілля.

Враховуючи специфіку України, важливо розуміти, як історичне та сучасне використання природних ресурсів впливає на екологічну ситуацію, а також які існують шляхи її покращення. Учні отримують можливість досліджувати і виробляти локальні та глобальні стратегії з охорони навколишнього середовища, включаючи енергозбереження, ресурсозбереження та переробку відходів.

Освіта для сталого розвитку передбачає інтеграцію екологічної свідомості у всі аспекти життя громадян, від повсякденних звичок до глобального екологічного активізму. Українці, які виховані на принципах екологічної свідомості, стануть більш компетентними у вирішенні екологічних проблем, готовими до участі в громадських ініціативах та діалозі з урядовими структурами з метою реалізації сталих підходів у різних сферах життєдіяльності.

Таким чином, екологічна освіта сприяє не тільки розвитку знань та розуміння природи, але й вихованню громадянських якостей, необхідних для підтримки демократії та захисту прав людини на здорове довкілля.

У реаліях української шкільної освіти, інтегрований підхід може спиратися на досвід країн з розвиненими демократіями, але також повинен враховувати унікальний історичний, культурний та соціально-економічний контекст України. Це означає, що педагогічні практики та навчальні програми повинні бути адаптовані до місцевих умов, але в той же час відповідати міжнародним стандартам якості освіти.

Інтеграція в освіту України позитивних аспектів іноземних освітніх систем може включати вивчення та запровадження інноваційних методів навчання, таких як критичне мислення, розв'язання проблем, групова робота та проектне навчання. Одночасно важливо підтримувати і розвивати національну ідентичність, використовуючи приклади української історії, культури, літератури та мистецтва для формування глибокого розуміння демократичних цінностей.

Українська школа також стикається з викликами, що виникають у процесі трансформації суспільства, зокрема, потребою у вихованні свідомої громадянської позиції серед молоді в умовах зміцнення демократії. Це вимагає залучення учнів до дискусій на актуальні соціальні та політичні теми, навчання їх аргументованому висловленню власних думок та взаємоповазі до поглядів інших.

Також, ураховуючи складну історію України, включаючи радянське минуле і різні етапи боротьби за незалежність, освітні програми мають відображати інформацію про ці події з балансом і без прикрас. Це допоможе учням краще зрозуміти сучасні виклики, з якими стикається країна, та їх історичні корені.

У контексті міжнародної інтеграції, особливої уваги варте навчання іноземних мов як засобу спілкування та доступу до світових знань та практик. Знання англійської мови та інших європейських мов може значно розширити можливості українських учнів у глобалізованому світі. Загалом, інтегрований підхід у шкільній освіті України має бути спрямований не тільки на передачу знань, а й на розвиток особистості, виховання активних та відповідальних громадян, готових до життя і праці в демократичному суспільстві.

Практичне застосування знань про демократію в українських школах може мати багатовимірний характер і бути інтегроване в різноманітні аспекти навчального процесу. Через учнівське самоврядування, діти мають змогу безпосередньо залучитися до процесу прийняття рішень у шкільному середовищі, що відображає більш широкі принципи громадянської участі в демократії. Такі організації можуть влаштовувати вибори, збори, і навіть формувати "уряди", де кожен учасник може випробувати себе в ролі лідера або члена команди, відповідального за певні аспекти шкільного життя.

Проектне навчання може включати дослідження та аналіз реальних демократичних процесів, що відбуваються в Україні та світі. Учні можуть працювати над створенням проектів, які досліджують історію України в контексті демократичних перетворень, оцінюють роль громадських інституцій і навіть

пропонують власні ініціативи для поліпшення демократичного управління в місцевих громадах.

Дебати та рольові ігри є ефективним засобом для розвитку навичок критичного мислення, переконливої аргументації та респекту до чужої точки зору. В Україні, де демократія пройшла через багато випробувань, такі методи можуть допомогти учням краще розуміти комплексність політичних процесів та важливість діалогу в рішенні конфліктів.

Також, шкільні програми можуть включати практичні заняття з медіаграмотності, де учні вчаться розпізнавати фейкові новини та перевіряти факти, що є невід'ємною частиною сучасного демократичного суспільства. В умовах України це особливо актуально через проблеми, пов'язані з інформаційними війнами та пропагандою. Практичне викладання демократії в школах може також включати волонтерські та громадські проекти, які забезпечують студентам можливість здійснювати реальний вплив на своє оточення, тим самим розширюючи їх розуміння відповідальності та громадянської активності.

Враховуючи ці аспекти, освіта в Україні може формувати не просто обізнаних, але й активних громадян, які можуть внести свій вклад у розвиток і утвердження демократичних цінностей в своїй країні та за її межами.

Розвиток критичного мислення у школярів України може бути особливо значущим у контексті сучасних викликів, які стоять перед країною. В умовах зовнішніх конфліктів, політичних трансформацій і соціальних змін, уміння аналізувати інформацію, критично мислити і формувати обґрунтовану власну думку є важливими для підготовки відповідальних громадян.

В шкільній програмі можуть бути введені спеціалізовані курси, що зосереджуються на вивченні історії України, сучасної внутрішньої та зовнішньої політики, а також глобальних викликів, з якими країна стикається. Це дозволить учням краще розуміти контекст, в якому розвивається українська держава та її демократичні інституції.

Аналіз джерел інформації, особливо в умовах широкого поширення інтернет-ресурсів і соціальних мереж, може бути зосереджений на навчанні учнів відрізняти достовірну інформацію від фальсифікацій і пропаганди. Наприклад, учні можуть вивчати історичні приклади дезінформації та порівнювати їх з сучасними техніками маніпуляції інформацією.

Особлива увага може бути приділена розвитку навичок аргументації та публічного виступу. Дискусійні клуби, дебати та моделювання парламентських засідань могли б дати школярам можливість відчувати себе учасниками демократичних процесів, навчаючись водночас висловлювати власні думки та спілкуватися з протилежними точками зору.

Також можливе використання кейс-методу, де учні аналізують конкретні ситуації з історії чи сучасності України, щоб знайти оптимальні рішення проблем, розуміючи їхні соціальні, економічні та політичні аспекти.

Підсумовуючи, залучення учнів до критичного аналізу історії і сучасності, навчання їх відстоювати власні переконання та аналізувати інформаційний простір дозволить формувати у школярів України не лише глибоке розуміння демократичних цінностей, але й навички, необхідні для активної участі в житті суспільства.

Формування навичок спілкування в освітньому процесі в Україні може бути підкріплене через низку ініціатив, що спрямовані на розвиток вмінь, які необхідні для активної участі у демократичному суспільстві. У школах можуть бути введені спеціальні курси, майстер-класи та семінари, які зосереджуються на різних аспектах комунікації.

Зокрема, учнів можуть вчити основам риторики, як мистецтву красномовства та ефективного публічного виступу. Це включає техніки з підготовки промов, правильного дихання, голосового контролю та мовного вираження. Крім того, діти можуть вивчати основи невербальної комунікації, які допомагають ефективно передавати інформацію та емоції через жести, міміку, та поставу.

Переговори — це ще один важливий аспект, який включає уміння вирішувати конфлікти, домагатися компромісів та будувати відносини на основі взаємної поваги та розуміння. Учні можуть тренувати ці навички через рольові ігри, симуляції та інтерактивні вправи.

Здатність слухати і розуміти інших є критичною для формування толерантності та емпатії, які є основою для будь-якого демократичного діалогу. Тому шкільні програми можуть включати вправи на розвиток активного слухання, розуміння не лише буквального змісту того, що говориться, а й глибших емоційних та контекстуальних нюансів.

В Україні ці навички можуть бути додатково розвинені через залучення учнів до діалогу про суспільно значимі питання, які охоплюють не тільки національні, але й регіональні та місцеві теми. Можуть бути організовані шкільні та міжшкільні форуми, де учні мають можливість висловити власні думки та вчиться вести конструктивний діалог.

Такі навички не лише сприяють особистісному розвитку кожної дитини, але й виховують відповідальних громадян, які можуть ефективно взаємодіяти в рамках демократичного суспільства, відстоюючи власні права і враховуючи інтереси інших.

Сприяння соціальній згуртованості в українській освіті може мати кілька ключових напрямів. Перш за все, це означає активне виховання в учнів поваги до індивідуальних та культурних різноманітностей, які існують у межах України та поза її кордонами.

У школах можуть бути реалізовані спеціальні програми, які просувають міжкультурну освіту та діалог. Це може включати вивчення історій та культур різних етнічних груп в Україні, відзначення культурних свят, та організація тематичних заходів, які показують культурне багатство країни.

Щоб підтримувати інклюзивність, школи можуть працювати над тим, щоб стати більш відкритими та доступними для дітей з особливими освітніми потребами. Це

включає адаптацію навчальних програм, створення безбар'єрного середовища та залучення фахівців, які можуть забезпечувати відповідну підтримку.

У контексті України, яка переживає складні соціально-політичні виклики, такі програми можуть також бути націлені на підтримку соціальної згуртованості та миру. Це може означати обговорення історичних та сучасних подій в безпечному та підтримуючому середовищі, де учні можуть вчитися розуміти різні перспективи та працювати над спільними рішеннями проблем.

Крім того, в шкільних програмах можуть бути інтегровані проекти та ініціативи, які сприяють громадському залученню та волонтерству. Учні можуть брати участь в акціях допомоги громадам, що страждають від криз, або бути втягнутими в екологічні проекти, спрямовані на покращення умов життя в їхніх місцевих спільнотах.

Такий комплексний підхід допомагає виховувати громадян, які цінують різноманіття, готові до конструктивної взаємодії та співпраці, і здатні сприяти створенню більш згуртованого, стійкого та мирного суспільства.

Участь у спільноті також є життєво важливою для підтримки та розвитку демократії, і українські школи можуть грати ключову роль у заохоченні та вихованні такої участі. Освітні програми можуть включати різні ініціативи, спрямовані на включення учнів у життя їхніх громад.

По-перше, можуть бути організовані клуби та гуртки з інтересами, які спонукають учнів долучатися до місцевих справ. Наприклад, екологічні клуби можуть залучати учнів до очистки природних зон, посадки дерев та інших екологічних ініціатив. Історичні клуби можуть досліджувати місцеву історію та працювати над проектами, які зберігають історичну спадщину.

По-друге, школи можуть впроваджувати програми соціального служіння, де учні працюють у місцевих благодійних організаціях, підтримуючи людей у потребі. Це може бути допомога у притулках для бездомних, робота з дітьми з обмеженими можливостями, або підтримка літніх людей.

У контексті України, де суспільство стикається з викликами, пов'язаними з військовим конфліктом, учні можуть бути залучені у програми, що спрямовані на відновлення миру та реконструкцію. Важливість цієї участі не можна недооцінювати, адже вона допомагає молодим людям відчувати себе частиною більшої справи та розвивати відповідальність за добробут своєї країни.

Впровадження програм, що включають участь у міжнародних проектах, також може розширити горизонти учнів та надати їм можливість вивчати та застосовувати демократичні принципи в глобальному контексті. Це може бути участь у міжнародних шкільних обмінах або міжнародних громадянських ініціативах.

Залучення учнів до активної участі в житті спільноти не тільки підвищує їх особистісний розвиток та виховання, але й сприяє розвитку стійкості та відновлення української нації, підтримуючи її демократичні ідеали та просуваючи соціальну справедливість.

Оцінювання і самооцінювання є важливими компонентами освітнього процесу, особливо в контексті навчання демократичних принципів. В українських школах це може виглядати як ряд процедур і практик, спрямованих на забезпечення того, щоб учні не просто засвоювали знання, а й розуміли їхнє значення та могли критично застосовувати їх у реальному житті.

Традиційне оцінювання може включати перевірку знань через тести, іспити та письмові роботи. Однак, в контексті демократичної освіти, більший акцент слід робити на оцінювання аналітичних навичок, здатності до розв'язання проблем, і уміння вести діалог і дискусію.

Самооцінювання дозволяє учням рефлексувати над власним навчальним процесом, розуміти свої сильні та слабкі сторони, і визначати персональні цілі для подальшого розвитку. Учні можуть вести щоденники, складати портфоліо своїх робіт, а також проводити самооцінку в рамках групових проектів, де вони аналізують свій вклад у спільну роботу.

Україна, яка зазнає суттєвих змін і реформ у сфері освіти, може імплементувати сучасні методики оцінювання, які допомагають формувати не тільки знання, але й

демократичні компетенції. Одним з напрямків може бути інтеграція сервісу взаємного оцінювання, де учні вчаться оцінювати роботу одне одного, розвиваючи при цьому навички критичного мислення та емпатії.

Особлива увага в Україні може бути приділена оцінюванню участі учнів в громадянському житті, їх здатності висловлювати власну думку, ініціативності та відповідальності за власні рішення. Зокрема, це може бути важливим у контексті виховання молодого покоління в умовах зміцнення української державності та її європейського вибору.

Таким чином, впровадження ефективних методів оцінювання та самооцінювання в українських школах може значно покращити розуміння та практичне застосування демократичних принципів серед учнів, допомагаючи їм стати повноцінними учасниками демократичного суспільства.

Освіта в Україні, як і в багатьох країнах, є основним інструментом соціального та культурного розвитку. З акцентом на інтегрований підхід до навчання, освітні заклади України прищеплюють учням цінності демократії через різні предмети, тим самим формуючи основу для розуміння прав людини, громадянської відповідальності та соціальної справедливості.

Зосередження уваги на практичному застосуванні знань дозволяє молодим людям вчитися через досвід, що робить навчання більш захоплюючим та значущим. Шкільні проекти, дебати та рольові ігри відтворюють реальні демократичні процеси, що підсилює залученість учнів і дає їм змогу відчувати себе активними учасниками демократії.

Освітня система України прагне розвивати критичне мислення, що є вирішальним для формування відкритого та прогресивного суспільства. Учні вчаться оцінювати інформацію, розрізняти факти від думок та формулювати обґрунтовані аргументи, що є основою для здорового публічного діалогу та демократичної участі.

Навички ефективного спілкування та співпраці, які розвиваються в шкільній програмі, є невід'ємними для успішної взаємодії в різних сферах життя. Вміння

вислуховувати та поважати інші точки зору, а також здатність до продуктивного діалогу є ключовими для роботи в команді та розв'язання конфліктів.

Соціальна згуртованість і інклюзивність є основою для стійкого розвитку суспільства. Шкільні ініціативи, що підтримують толерантність та включення, вчать дітей цінувати різноманітність та сприяють створенню безпечного та приймаючого освітнього середовища.

Участь у спільноті, заохочена шкільними програмами, не тільки вчить учнів основам громадянської відповідальності, але й допомагає формувати у них почуття зв'язку зі своєю країною та громадою. Це, у свою чергу, веде до активного волонтерства та участі в місцевому самоврядуванні, що є основою живої демократії.

Оцінювання та самооцінювання дозволяють учням не тільки зрозуміти свої академічні досягнення, але й осмислити особистісний розвиток та цінності. Це сприяє саморефлексії та самовдосконаленню, ключовим компонентам освіченої та самосвідомої особистості.

Враховуючи вищесказане, освіта в Україні має важливу роль у вихованні покоління, готового до побудови справедливого, відкритого та демократичного майбутнього. Всебічний розвиток, підтримка громадської активності та особистісного зростання студентів є основою для сталого розвитку країни та її добробуту.

2.3. Адаптація європейського досвіду для українських реалій

У сучасному світі, який характеризується швидкими змінами, глобалізацією та інтеграційними процесами, важливим завданням для будь-якої країни є формування ефективної системи освіти. Для України, яка знаходиться на шляху демократичних реформ та євроінтеграції, особливо актуальним є питання розвитку громадянського суспільства та демократичних інститутів. У цьому контексті особливу роль відіграє шкільна освіта, здатна підготувати молоде покоління до активної участі у демократичному житті.

Європейський досвід у цій сфері є особливо цінним, оскільки країни Європейського Союзу накопичили значний досвід у підготовці молодих людей до життя в демократичному суспільстві, розбудові міцних інститутів громадянського суспільства та заохоченні активної громадянської позиції. Втім, для того щоб європейські практики були ефективними в українських умовах, вони мають бути адаптовані з урахуванням специфічних історичних, культурних та соціально-політичних умов країни.

Розвиток шкільної освіти в Європі історично був спрямований на підготовку особистості, здатної жити та ефективно діяти у рамках демократичної держави. Цей процес передбачає не тільки надання знань, а й формування необхідних компетентностей та цінностей, які є фундаментом для сучасного громадянського суспільства. Щоб адаптувати ці підходи до українських реалій, слід взяти до уваги кілька ключових аспектів.

Передусім, слід аналізувати, як демократичні цінності вбудовані в навчальні плани та програми європейських шкіл. Це означає вивчення міжпредметних зв'язків, за допомогою яких учням пропонуються концепції громадянськості, прав людини, рівності, справедливості та участі у громадському житті. Подібний аналіз дозволить зрозуміти, яким чином ці цінності інтегруються в різні дисципліни та як вони сприяють розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем.

Другим аспектом є роль вчителя у формуванні демократичної культури. В європейському контексті велика увага приділяється педагогічній майстерності, методам викладання та взаємодії з учнями. Вивчення досвіду підготовки та професійного розвитку вчителів дозволить підвищити ефективність адаптації європейських освітніх практик.

Також важливим є вивчення способів, якими шкільні установи можуть сприяти активній участі учнів у громадському житті. Це стосується шкільного самоврядування, соціальних проєктів, дебатних клубів та інших форм екстракурікулярної діяльності, які дозволяють молоді реально відчувати свою участь у демократичних процесах.

Не менш важливим є розуміння, яким чином європейські школи сприяють інклюзивності та диверсифікації, забезпечуючи рівний доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їх соціального стану, етнічного походження чи фізичних можливостей.

Україна може використовувати цей аналіз для створення освітньої системи, яка б не тільки передавала знання, але й формувала активних, обізнаних і відповідальних громадян, готових до дії та участі в розбудові демократичного суспільства.

Адаптація європейського досвіду у сфері шкільної освіти до українських умов вимагає глибокого розуміння контекстуальної унікальності країни. Необхідно визнати, що хоча універсальні принципи демократії мають всесвітнє значення, форми їх застосування і впровадження в освітні процеси мають бути специфічними і релевантними до українського контексту. Це означає, що при адаптації європейських методик освітніх ініціатив має бути враховано цілу низку факторів.

Перш за все, важливо звернути увагу на історичний розвиток України та традиційні цінності українського народу. Історія України, насичена подіями, які сформували національну ідентичність, повинна служити основою для розробки навчальних програм з демократичного громадянства. Це може включати акцентування важливості незалежності, суверенітету, волелюбності, а також розуміння цінності прав людини та правової держави.

Культурні аспекти також відіграють ключову роль. Європейські методики повинні бути інтегровані з повагою до місцевих звичаїв, традицій та мови. Зокрема, програми демократичного виховання мають бути доступними в українській мові та враховувати локальні культурні нюанси, які можуть впливати на виховний процес.

Суспільні виміри також вимагають особливої уваги. Українське суспільство переживає період трансформацій, що впливають на суспільні настрої, політичні орієнтації та економічні умови життя. Тому впроваджені методики мають сприяти підвищенню стійкості громадянського суспільства, розвивати здатність до

критичного аналізу, зміцнювати соціальну згуртованість та підтримувати розвиток демократичних інститутів.

Адаптація європейського досвіду в Україні має відбуватися з активною участю місцевої громади, вчителів, батьків та учнів, а також з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій, що спеціалізуються на освіті та правах людини. Все це дозволить створити справді ефективну та інклюзивну систему освіти, здатну виховати нове покоління громадян, здатних вести Україну до процвітання в дусі демократії та свободи.

Розробка адаптованих навчальних програм, що враховують українські реалії на базі європейського досвіду, є ключовим кроком у зміцненні основ демократії через освітній процес. Ці програми мають стати мостом, який з'єднає кращі практики з європейського контексту з унікальними викликами та можливостями, що стоять перед українським суспільством.

При створенні таких програм слід виходити з базових принципів демократії, але з особливим фокусом на ті аспекти, які є найбільш актуальними для України. Наприклад, особливу увагу можна звернути на питання формування правової свідомості, розуміння принципів демократичного управління, екологічної відповідальності, толерантності та міжкультурного діалогу.

Це передбачає включення до програм курсів з громадянської освіти, що детально розкривають як теоретичні основи демократії, так і практичні аспекти участі в громадському житті. Курси повинні охоплювати вивчення прав людини, основ конституційного ладу, а також розвиток навичок критичного мислення та обговорення суспільних питань.

Важливим компонентом адаптованих програм є впровадження інтерактивних та практично орієнтованих методів навчання, таких як дебати, рольові ігри, проекти громадської дії та дискусійні клуби. Такі методики сприятимуть не тільки засвоєнню знань, але й розвитку важливих соціальних навичок і сприянню активної громадянської позиції серед учнів.

Особливу увагу потрібно приділити забезпеченню доступності демократичної освіти для всіх шарів населення, незалежно від соціально-економічного статусу чи регіональної приналежності. Це включає створення інклюзивних програм, які були б чутливими до різноманіття і готовими задовольняти освітні потреби в різних соціальних контекстах.

Нарешті, успішне впровадження адаптованих навчальних програм вимагає злагодженої роботи з вчителями, які мають бути не тільки добре підготовлені до викладання нового матеріалу, але й повністю поділяти демократичні цінності, які ці програми покликані виховувати. З цією метою важливо проводити регулярні тренінги та методичні семінари, що допоможуть вчителям оволодіти новітніми педагогічними підходами та ефективно передавати знання учням.

Успіх адаптованих навчальних програм залежить від компетентності та мотивації вчителів, які виконують роль медіаторів між теорією демократії та її практичним застосуванням у житті школярів. Підготовка вчителів вимагає всебічного підходу, який включає не лише теоретичне ознайомлення з демократичними цінностями, але й практичне засвоєння методів їх викладання та виховання.

Педагогічні курси та тренінги для вчителів повинні містити інформацію про найкращі практики в європейському просторі, а також допомагати у визначенні та застосуванні таких підходів у контексті української освітньої системи. Це передбачає включення модулів з інноваційної педагогіки, використання ІТ у навчанні, технік критичного мислення та вирішення конфліктів.

Велику увагу слід приділити розробці професійних стандартів для вчителів, які спеціалізуються на громадянській освіті. Це забезпечить єдність та високий рівень навчання по всій країні. Крім того, педагоги повинні отримати доступ до неперервної освіти та професійного розвитку, щоб вони могли постійно оновлювати свої знання та методики навчання.

Ефективна підготовка вчителів також передбачає створення мережі підтримки, яка зможе допомогти вчителям в обміні досвідом та кращими практиками.

Важливим є також психологічна підтримка педагогів, адже робота з темами демократії та громадянських прав може призводити до професійного вигорання.

Наостанок, необхідно включити до програми підготовки вчителів і вивчення міжкультурної компетентності. Педагогам необхідно розвивати навички, які дозволяють ефективно спілкуватися та навчати в умовах багатокультурного середовища, що є характерним для сучасної України. Саме міжкультурна освіта дозволить виховувати толерантність та повагу до різноманітності, які є основою демократичного суспільства.

У інтеграції інноваційних підходів до освіти лежить ключ до розвитку демократичного громадянства серед молоді. У Європі широко використовуються методики, які стимулюють активність, критичне мислення та самостійність учнів, та саме ці якості повинні бути в центрі уваги при реформуванні освітньої системи України.

Проектно-орієнтоване навчання забезпечує практичний досвід і створює умови для розвитку навичок роботи в команді, планування та виконання реальних проектів, які мають суспільну значимість. Цей підхід не лише сприяє засвоєнню знань, але й формує у учнів почуття відповідальності та здатності до самоорганізації.

Дистанційні форми навчання, що набули особливого розвитку під час пандемічних обмежень, демонструють можливості для гнучкості в освітньому процесі. Ці методи дозволяють студентам краще управляти своїм часом, водночас сприяючи самостійності у прийнятті рішень щодо власного навчального процесу.

Також, гнучкі форми освіти, такі як міксоване навчання, що комбінують онлайн та офлайн формати, сприяють більшій доступності освіти та індивідуалізації навчального процесу. Вони відкривають можливості для адаптації навчального матеріалу до потреб та особливостей кожного учня, що є важливим аспектом у вихованні свідомих і активних громадян.

Іншими словами, інноваційні підходи до навчання вимагають глибокого переосмислення ролі учителя та учня в освітньому процесі. Учитель стає більше

наставником та фасилітатором, тоді як учень — активним учасником, який не просто поглинає знання, але й творчо використовує їх для вирішення реальних задач. Таке середовище є ідеальним для формування демократичного громадянства, оскільки воно виховує індивідів, які можуть критично мислити, висловлювати власну думку, а також брати відповідальність за своє навчання та соціальну дію.

Партнерство з європейськими освітніми інституціями є стратегічним кроком, який може забезпечити значний прогрес у впровадженні демократичного громадянства в українські школи. Таке співробітництво відкриває нові можливості для набуття і впровадження передових педагогічних практик, а також для розвитку міжкультурної компетентності як серед вчителів, так і серед учнів.

Обмін програмами студентських та викладацьких візитів, спільні дослідницькі проекти та культурні ініціативи можуть значно збагатити освітній досвід, поглиблюючи розуміння та повагу до різних демократичних цінностей та культур. Це також сприяє створенню мережі контактів між освітянами, які можуть підтримувати один одного у вирішенні спільних викликів, пов'язаних з освітою в глобалізованому світі.

Крім того, участь у спільних програмах з європейськими партнерами може сприяти інтеграції України в європейський освітній простір, підвищуючи якість навчання та дослідження. Програми Європейського Союзу, такі як Erasmus+, вже показали свою ефективність у підтримці такого роду міжнародного співробітництва.

Партнерство з європейськими інституціями може також включати співпрацю у розробці та впровадженні нових навчальних планів, що відображають кращі європейські практики у галузі громадянської освіти. Така колаборація сприятиме не тільки обміну знаннями, але й забезпеченню необхідної підтримки в реалізації цих планів на практиці.

Завдяки цьому, українські школярі та студенти матимуть можливість користуватися більш широкими горизонтами навчання, а українська освіта зможе покращити свої стандарти, наближаючи їх до європейських вимог та очікувань, що

є критично важливим для формування активних громадян у демократичному суспільстві.

Ефективний моніторинг та оцінювання є критично важливими для забезпечення успішності процесу імплементації європейських освітніх практик в Україні. Це не лише допомагає визначити ступінь впровадження нововведень та їх ефективність, але й надає можливість своєчасно вносити корективи для оптимізації навчальних програм.

Для цього може бути створена спеціалізована система, що включає як кількісні, так і якісні інструменти оцінювання. Використання комплексного підходу, що охоплює самооцінку шкіл, зовнішнє оцінювання, аналіз результатів учнів та зворотний зв'язок від учителів і батьків, дасть змогу отримати повне розуміння впливу адаптованих програм на освітній процес.

Також моніторингова система повинна передбачати періодичні звіти та оцінки, які дозволяють слідкувати за трендами та виявляти можливі проблеми на ранніх етапах. Результати моніторингу можуть стати основою для професійного розвитку вчителів, оновлення навчальних матеріалів та методик викладання.

Важливою частиною моніторингу є також залучення міжнародних експертів та співпраця з європейськими освітніми інституціями для забезпечення об'єктивності та високих стандартів оцінювання. Вони можуть надавати рекомендації, засновані на міжнародному досвіді та найкращих практиках, що додатково підсилює процес інтеграції української освіти у європейський освітній простір.

Запровадження систематичного моніторингу та оцінювання забезпечує не лише постійний контроль за якістю освіти, але й стимулює постійне вдосконалення навчального процесу, що є вирішальним для формування відповідального громадянства та підготовки молоді до життя в демократичному суспільстві.

Інтеграція інформаційних технологій в освітній процес є одним із визначальних кроків на шляху модернізації української освіти та наближення її до європейських стандартів. Стрімкий розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для

викладання та навчання, надаючи доступ до широкого спектру освітніх ресурсів і підвищуючи ефективність освітнього процесу.

Розробка та використання онлайн-ресурсів і платформ може сприяти підвищенню доступності якісної освіти, незалежно від географічного положення учнів та вчителів. Цифрові освітні платформи можуть надавати інтерактивні курси, віртуальні лабораторії, симуляції, а також можливості для співпраці та обміну знаннями з європейськими партнерами.

Також, інтеграція ІТ в освіту сприяє розвитку цифрової грамотності як серед учнів, так і серед педагогічних працівників, підвищуючи їхню конкурентоспроможність та адаптивність до швидкозмінних вимог сучасного ринку праці.

Освітні онлайн-платформи можуть також забезпечити персоналізований підхід до навчання, дозволяючи студентам працювати в індивідуальному темпі та адаптувати навчальний матеріал до своїх інтересів і потреб. Це стимулює самостійність та відповідальність за власний навчальний процес.

Для забезпечення успішної інтеграції ІТ необхідно вжити заходів щодо підготовки вчителів, забезпечення необхідною технічною інфраструктурою шкіл та розробки методичних рекомендацій для ефективного використання цифрових інструментів у навчанні.

Таким чином, інтеграція інформаційних технологій в освіту не тільки зближує Україну з Європою за освітніми стандартами, але й відкриває нові горизонти для особистісного розвитку учнів та професійного зростання вчителів, а також для підвищення загальної якості освіти в країні.

Завдання адаптації європейського досвіду в контексті української освітньої системи вимагає глибокого розуміння того, як освітні практики впливають на суспільство в цілому та як вони можуть бути оптимізовані для відповіді на специфічні потреби України. Цей процес має бути багатограним та інклюзивним, охоплюючи всі рівні освітньої ієрархії, від розробки політики до її втілення в класних кімнатах.

Учителі повинні бути не просто виконавцями нововведень, але й активними учасниками у процесі адаптації, маючи можливість вносити свої погляди та ідеї щодо того, як найкраще використовувати європейський досвід в українському контексті. Їх досвід на передовій освітньої роботи може надати цінне розуміння того, як теоретичні концепції можуть бути перетворені в практичні стратегії.

Учні, як основні бенефіціари освітньої системи, також повинні бути залучені в процес адаптації, щоб забезпечити, що навчальні програми залишаються релевантними та мотивуючими для них. Врахування їх відгуків та пропозицій може значно покращити якість та ефективність навчальних програм.

Батьки, як ключові зацікавлені сторони в освітньому процесі, мають бути інформовані та підтримувати зміни в освіті, оскільки вони часто впливають на навчальну мотивацію та успіхи своїх дітей. Залучення батьків може відбуватися через батьківські комітети, зустрічі та різні форми співпраці з навчальними закладами.

Громадські організації можуть відігравати роль каталізаторів змін, оскільки вони часто зосереджуються на питаннях, таких як освітня реформа, інклюзивність та права людини. Вони можуть бути містком між освітянами, державою та громадянським суспільством, забезпечуючи обмін ідеями, ресурсами та найкращими практиками.

Державні інституції, в свою чергу, повинні забезпечити підтримку та ресурси для імплементації та сталості реформ, а також створити законодавчу базу, яка сприятиме інноваційним підходам у освіті. Крім того, вони відіграють ключову роль в створенні міжнародних партнерств та обміну досвідом з європейськими країнами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У ході дослідження другого розділу було з'ясовано, що сучасні методики формування демократичного громадянства в європейських країнах є різноманітними та ефективними у відповідності до динамічного розвитку

суспільства. Важливою умовою успіху є їх гнучкість та здатність адаптуватися до місцевих умов та потреб.

Аналізуючи основні елементи методик розвитку демократичного громадянства в українських школах, можна стверджувати, що Україна робить значні кроки у напрямку виховання свідомих громадян, орієнтуючись на європейські стандарти, але все ще існує потреба у подальшому удосконаленні методик та навчальних програм.

У процесі адаптації європейського досвіду до українських реалій, стає очевидним, що одним з ключових моментів є врахування національної ідентичності, історії та культурних цінностей. Така адаптація вимагає індивідуального підходу та розробки специфічних інструментів, які дозволять українській молоді краще зрозуміти та застосувати європейські практики в контексті власної країни.

У підсумку, можна констатувати, що інтеграція європейського досвіду в шкільну освіту України вимагає системного підходу, тісної співпраці між вчителями, учнями, батьками та політичними лідерами. Також потрібна постійна робота над оновленням навчальних програм і методів навчання, що забезпечить засвоєння демократичних цінностей і практик на всіх рівнях освіти.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

3.1. Кейс-стаді організації курсу демократичного громадянства в європейських школах

У процесі дослідження освітніх практик, особлива увага була приділена школам, що знаходяться у Швеції, Нідерландах, і Фінляндії, оскільки ці країни демонструють інноваційний підхід до навчання та відданість принципам демократії в освітньому процесі. Ці системи виховання пропонують цікавий контекст для аналізу, оскільки вони інтегрують демократичне громадянство як ключову складову своїх навчальних програм.

У Швеції освітні програми сформовані таким чином, що кожен учень відчуває персональний підхід у процесі навчання. Завдяки цій індивідуалізації, учні можуть розвивати власні інтереси та здібності в повній мірі. Освітній процес спрямований на виховання критичного мислення, тобто учнів стимулюють аналізувати інформацію, ставити питання та розвивати здатність критично оцінювати різні джерела і точки зору.

Значну увагу у шведських школах приділяють також соціальній відповідальності. Учні вчать розуміти важливість внеску кожного в соціальне життя, значення співпраці та взаємодопомоги. Через проекти, групові обговорення та соціально значущі завдання учні вчаться бачити власну роль у суспільстві і розвивають відчуття відповідальності за спільні дії.

Окрім цього, шведські освітні програми прагнуть виховати громадян, здатних діяти як активні учасники демократичного суспільства. Це досягається через різноманітні форми навчання, які включають роботу з реальними суспільними викликами, дебати, рольові ігри та використання мультимедійних ресурсів. Учні отримують можливість не тільки здобути знання, але й навчитися застосовувати їх

на практиці, що сприяє глибокому розумінню демократичних процесів та власної ролі у них.

В освітньому просторі Нідерландів особлива увага приділяється розробці та впровадженню навчальних програм, які підтримують інтерактивність і проектну діяльність серед учнів. Такий підхід забезпечує не тільки теоретичне засвоєння матеріалу, а й його практичне застосування, що дозволяє учням краще зрозуміти і відтворити набуті знання в реальних життєвих ситуаціях.

Використання проектно-орієнтованих методів навчання в школах Нідерландів спонукає студентів до активної участі в освітньому процесі, розвиває їхні комунікативні навички та здатність до командної роботи. В результаті такого підходу, учні отримують змогу краще впорядковувати та презентувати інформацію, а також вчитися через дослідницький процес, який передбачає пошук, аналіз та використання різних джерел знань.

Загалом, нідерландська модель освіти прагне формувати у учнів глибоке розуміння демократичних принципів та спонукає їх до рефлексії і самостійності в навчанні, підготовляючи таким чином здатних та відповідальних громадян.

Фінська освітня система вирізняється своїм підходом, який ставить у центр особистісний розвиток кожного учня, з особливим наголосом на виховання соціальних навичок та здібностей до міжкультурного спілкування. Вона орієнтована на підтримку та розвиток унікальних здібностей та інтересів кожної дитини, що допомагає формувати впевненість у власних силах і готовність до самостійного життя в сучасному багатокультурному світі.

Викладачі в Фінляндії звертають значну увагу на те, щоб студенти вчилися працювати разом, розвиваючи навички ефективної комунікації та взаємодії з людьми з різноманітними культурними фонами. Такий підхід не тільки готує учнів до роботи в міжнародному середовищі, але й сприяє розвитку толерантності та відкритості до нових ідей і поглядів.

Освітня програма в Фінляндії також включає активне громадянство та участь в спільнотах, що спрямовані на виховання відповідальних і свідомих членів

суспільства. Учні заохочуються до участі в соціальних проектах і ініціативах, які дозволяють їм краще зрозуміти соціальні процеси та свою роль у підтримці та розвитку демократичних інститутів.

В цілому, фінська модель освіти прагне до того, щоб кожен учень став не просто носієм знань, але й активним учасником суспільного життя, готовим до розуміння і прийняття культурної різноманітності та маючим необхідні навички для життя в глобалізованому світі.

У курсах демократичного громадянства, що пропонуються школами у Швеції, Нідерландах і Фінляндії, застосовуються різноманітні методи та техніки навчання, спрямовані на розвиток необхідних навичок та компетенцій у учнів.

Швеція

У шведських школах проектне навчання займає важливе місце у курсах демократичного громадянства. Учні мають змогу взяти участь у різноманітних проектах, які стимулюють самостійне глибоке дослідження обраних тем. Через це вони занурюються в процеси, які не лише надають знання, але й розвивають вміння критично мислити та здатність оцінювати інформацію з різних джерел.

Ці проекти часто включають елементи практичної діяльності, такі як створення соціальних кампаній або розробка стратегій для вирішення місцевих проблем, які мають на меті розвинути не тільки індивідуальні навички, але й уміння працювати у команді. В ході роботи над проектами учні вчаться ефективно спілкуватися, розподіляти обов'язки та спільно досягати поставлених цілей, що є невід'ємною частиною формування лідерських якостей.

Крім того, такий тип навчання дозволяє учням розкрити та реалізувати свої індивідуальні таланти та інтереси, оскільки кожен може обрати роль у проекті, яка найкраще відповідає його навичкам та бажанню вчитися. Шведські освітні заклади, таким чином, стимулюють активність та ініціативу серед студентів, підготовлюючи їх до майбутніх викликів в реальному житті та забезпечуючи необхідну підтримку для їхнього професійного та особистісного розвитку.

Також у шведських школах велика увага приділяється дискусійним форумам як методу навчання. Регулярні відкриті дискусії є частиною навчального процесу, де учні мають змогу практикувати та вдосконалювати свої ораторські навички, вчаться висловлювати та аргументувати власну точку зору у вільній та безпечній атмосфері.

Цей підхід також сприяє розвитку критичного мислення, адже учні в шведських школах стимулюються не лише слухати, а й критично аналізувати різні аргументи, відстоювати свої ідеї та водночас виявляти повагу до позицій інших. Учні вчаться вести діалог, не перетворюючи його на конфлікт, визнавати різноманіття думок та цінувати відмінності, що є важливим для формування демократичної свідомості.

Крім того, шведські школи зосереджуються на індивідуалізації навчання, що дозволяє кожному учню знаходити унікальний підхід до дискусій, виходячи з особистих здібностей та інтересів. Це також означає, що кожен учень може розвиватися у власному темпі, одержуючи необхідну підтримку та наставництво від вчителів.

Значна увага у шведських школах приділяється також соціальній відповідальності учнів. Вони не просто навчаються бути активними та критичними слухачами, а й вчаться бути відповідальними за спільноти, в яких вони живуть. Участь у дискусійних форумах не тільки виховує в учнів уміння висловлюватися, але й залучає їх до громадського життя та підвищує їхню здатність діяти як інформовані та відповідальні громадяни.

У шведських школах кейс-метод також виступає як ключовий інструмент для поглиблення розуміння учнями демократичних процесів та інституцій. Використання реальних ситуацій дозволяє студентам зануритися в конкретні приклади, де вони можуть використовувати та розвивати свої аналітичні навички, досліджуючи причини та наслідки різних подій і рішень.

Цей підхід також заохочує учнів до активного залучення в процес прийняття рішень, дозволяючи їм вибудовувати власні судження на основі доказів та фактів. Виконання практичних завдань, які вимагають критичного осмислення та

вирішення, сприяє розвитку вміння учнів рефлектувати та аргументовано висловлювати свої думки.

Окрім того, кейс-метод в шведських школах вчить учнів ефективно працювати як самостійно, так і в команді, де вони обмінюються ідеями, проводять спільні дослідження та приймають рішення, що вимагає від кожного внеску та співпраці. Таке навчання підготовлює учнів до життя та роботи в сучасному світі, де здатність до адаптації та спільного вирішення проблем є важливими компетенціями.

В освітній системі Швеції рольові ігри є ще однією важливою складовою навчального процесу, особливо у контексті курсів демократичного громадянства. Ця методика дозволяє учням не просто пасивно вивчати теорію, а активно зануритись в практичне застосування набутих знань. Рольові ігри в шведських школах часто імітують реальні політичні дебати, виборчі кампанії, а також інші аспекти суспільного і політичного життя.

Такий підхід дозволяє учням розвивати не тільки глибоке розуміння демократичних процесів, але й набувати практичних навичок, таких як вміння спілкуватися, аналізувати інформацію, працювати в команді та вирішувати конфлікти. В процесі рольових ігор шведські студенти навчаються визначати і висловлювати власні політичні позиції, вести переговори та здійснювати обґрунтовані рішення, що є ключовими для формування відповідального громадянина.

Рольові ігри в Швеції також включають елементи соціальної взаємодії, що сприяє зрозумінню і повазі до соціального різноманіття та мультикультурності. Через такі вправи учні навчаються бачити різні перспективи, розуміючи мотивацію та цінності інших людей.

Загалом, використання рольових ігор у шведських школах допомагає формувати не тільки освіченого, але й соціально активного громадянина, здатного до критичного мислення та відповідальної участі в демократичному житті.

У Швеції освітня система зосереджена на вихованні учнів як активних та відповідальних членів демократичного суспільства. Шведські школи

використовують різноманітні педагогічні методи, зокрема проектне навчання та дискусійні форуми, що дозволяє учням розвивати критичне мислення, навички публічних виступів та співпраці. Рольові ігри та аналіз кейсів зміцнюють розуміння демократичних процесів і практик. Такий підхід сприяє формуванню глибоких знань та розуміння демократії, що є фундаментом для виховання свідомих громадян, готових активно впливати на суспільні процеси.

Нідерланди

У навчальних закладах Нідерландів, де реалізуються курси демократичного громадянства, проектне навчання займає вирішальну роль. Учні отримують завдання створити та реалізувати проекти, які потребують не лише глибокого дослідження та аналізу тем, але й активної участі в соціальному та культурному житті своєї громади.

Процес реалізації проекту вимагає від учнів вміння працювати в групах, де кожен член команди вносить свій внесок, розвиваючи при цьому важливі соціальні навички. Такий підхід не тільки сприяє згуртованості колективу, але й вчить відповідальності та взаємодопомозі. Лідерські якості формуються через необхідність планування, координації та управління проектами, що є важливими навичками як у навчальному середовищі, так і в майбутньому професійному житті.

Проекти часто мають інтердисциплінарний характер, дозволяючи учням інтегрувати знання з різних предметів для вирішення конкретних завдань. Такий підхід допомагає їм бачити більш широкий контекст своїх знань і зрозуміти, як теоретичні знання можна застосувати в реальних життєвих ситуаціях.

Школи в Нідерландах також надають значну увагу самостійності учнів, дозволяючи їм визначати напрями своїх досліджень та розробляти власні проекти, що сприяє формуванню відповідального та ініціативного ставлення до навчання. У результаті, учні стають більш мотивованими та зацікавленими в навчальному процесі, оскільки вони відчують особисту причетність до теми дослідження та прагнуть досягти успіху в реалізації своїх проектів.

У навчальних закладах Нідерландів, дискусійні форуми є важливою частиною програм демократичного громадянства, які прив'язують студентам важливі навички спілкування та критичного мислення. Ці відкриті дискусії не лише заохочують учнів до регулярного висловлювання власних ідей та думок, але й надають їм можливість вчитися розуміти та враховувати різні перспективи, що є основою демократичної культури.

У рамках цих форумів, учні практикують ведення діалогів з урахуванням етичних меж і поваги до різноманітності думок. Це сприяє розвитку здатності до емпатії, важливої вміння слухати та знаходити компроміси, що є ключовими вміннями для функціонування в сучасному багатокультурному суспільстві.

Шкільна програма у Нідерландах також включає вивчення таких тем, як глобальні проблеми та громадянські права, що дозволяє учням не тільки обговорювати локальні питання, але й розширювати своє розуміння світових тенденцій та викликів. Через дискусійні форуми учні залучаються до активної участі у громадянському житті та навчаються бути інформованими громадянами, готовими до активної участі в демократичних процесах.

В освітній практиці Нідерландів кейс-метод використовується як засіб для вдосконалення навичок критичного мислення учнів. Аналізуючи реальні ситуації, студенти вчаться застосовувати теоретичні знання на практиці, виходячи з конкретних випадків, які можуть траплятися в повсякденному житті або в професійній сфері.

У процесі роботи над кейсами, учні не просто вивчають події або факти, вони активно залучаються в процеси вирішення проблем, формування гіпотез та обговорення можливих варіантів рішень. Це дозволяє їм не лише поглибити розуміння матеріалу, а й набути вміння приймати рішення, ґрунтуючись на аналізі та критичній оцінці.

Такий підхід сприяє також розвитку комунікативних навичок, адже у процесі дискусій та вирішення кейсів учні навчаються аргументувати свою точку зору,

вислуховувати та враховувати думки інших, досягаючи консенсусу або виробляючи компромісні рішення.

Використання кейс-методу в навчальному процесі в Нідерландах підкреслює значення практичного застосування знань, що готує учнів не тільки до ефективної участі в демократичному суспільстві, але й до професійного життя, де здатність аналізувати та робити виважені рішення є ключовими.

У Нідерландах рольові ігри в освітньому процесі використовуються як засіб підвищення обізнаності студентів про демократичні інститути та політичні механізми. Такий підхід сприяє активній участі учнів у навчанні та формуванні глибшого розуміння громадянських прав та обов'язків. Під час рольових ігор учні можуть взяти на себе ролі політиків, законодавців, громадських діячів та інших ключових фігур у державному управлінні.

Цей метод навчання дозволяє учням краще зрозуміти, як ухвалюються політичні рішення, як вони впливають на суспільство, та яку роль в цьому процесі відіграє громадська думка. У процесі імітації різноманітних сценаріїв, студенти навчаються критично мислити, вести переговори, шукати компроміси та обговорювати соціально значущі теми, що розвиває їхню емпатію та соціальну відповідальність.

Крім того, рольові ігри в Нідерландах нерідко включають елементи міжкультурного діалогу, що допомагає учням розуміти та цінувати культурне розмаїття та засвоїти принципи толерантності та включення. Вони спрямовані на формування у молодих людей необхідних умінь для ефективної взаємодії в багатокультурному суспільстві.

Таким чином, застосування рольових ігор в нідерландських школах є важливою частиною освітнього процесу, яка виховує інформованих, відповідальних і соціально активних громадян.

Освітня система Нідерландів виділяється своєю активною інтеграцією інтерактивних та проектно-орієнтованих методів навчання, які спонукають учнів застосовувати набуті знання в практичному контексті. Стимулювання критичного мислення, командної роботи та лідерства є ключовими аспектами навчання, які

підготовлюють учнів до активної участі в демократичних процесах. Нідерландські школи також підкреслюють значення дискусійних форумів, що сприяють розвитку ораторських навичок та поваги до різних думок, закладаючи фундамент для поважного діалогу в суспільстві. Це формує у студентів не лише здатність до ведення діалогу та аргументації, але й готує їх стати обізнаними та відповідальними громадянами, які цінують демократичні ідеали.

Фінляндія

У Фінляндії, яка славиться однією з кращих систем освіти у світі, проектне навчання є інтегральною частиною курсів демократичного громадянства. Учні залучені до розробки та реалізації проектів, що вимагають глибокого занурення у тематику та ретельного дослідження. Під час такого навчання вони не тільки поглиблюють свої знання, але й набувають практичного досвіду, який сприяє застосуванню теорії на практиці.

Фінські школи надають велике значення розвитку соціальних навичок, тому проектна робота часто передбачає командну взаємодію, де учні вчаться працювати разом, розподіляти обов'язки та підтримувати одне одного. Важливою є також розвиток лідерських якостей, оскільки учні мають можливість ініціювати проекти, вести за собою команду та приймати важливі рішення.

Фінляндія підкреслює важливість індивідуального підходу в освіті, тому проектне навчання також адаптоване до інтересів і потреб кожного учня. Це дає можливість учням вибирати теми проектів, що їх найбільше зацікавлюють, і працювати над ними з великою мотивацією та відданістю.

Міжкультурна взаємодія та співпраця також є ключовими аспектами фінської освіти. Проекти часто залучають елементи роботи з різними культурами, що готує учнів до життя в глобалізованому світі та сприяє вихованню поваги та розуміння різноманіття.

Разом із тим, фінські школи підтримують активну участь учнів у житті своїх громад, що робить навчальний досвід ще більш значущим та реалістичним. Учні

мають можливість бачити реальний вплив своїх проектів на суспільство, що підсилює їх відчуття відповідальності та громадянської активності.

У фінських школах дискусійні форуми стали важливою складовою освітнього процесу, підкреслюючи важливість діалогу і відкритості в рамках курсів демократичного громадянства. Через регулярні відкриті обговорення учні вчаться не лише формулювати та виражати власні думки, але й уважно слухати та конструктивно реагувати на думки інших, розвиваючи толерантне ставлення та навички взаємоповаги.

Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні навчаються аналізувати різні аргументи та погляди, а також застосовувати аналітичні навички для власних висновків та аргументації. Фінська система освіти надає велике значення індивідуальному підходу до кожного учня, тому дискусійні форуми також допомагають виявити та підтримати індивідуальні здібності кожного у навчальному середовищі, що стимулює внутрішню мотивацію та зацікавленість у навчанні.

Крім того, у фінських школах велика увага приділяється міжкультурній компетентності, тому дискусії часто включають обговорення соціальних та глобальних питань, підготовляючи учнів до життя у все більш глобалізованому світі. Через ці форуми молоді люди розвивають здатність до міжкультурної комунікації та взаєморозуміння, що є необхідними вміннями для ефективної взаємодії у різноманітному суспільстві.

В освіті Фінляндії, кейс-метод відіграє важливу роль у формуванні навичок необхідних для демократичного громадянства. Замість традиційного запам'ятовування, студентам пропонуються реальні сценарії, які вимагають від них розв'язання конкретних завдань. Цей підхід дозволяє учням не лише глибше зрозуміти теоретичний матеріал, але й розвивати навички необхідні для аналізу складних ситуацій і прийняття рішень, заснованих на фактах і критичному мисленні.

Під час роботи над кейсами, учні у Фінляндії вчать оцінювати різноманітні аспекти проблеми, обговорювати їх із однолітками, вчителями, а іноді й зовнішніми експертами, що залучаються до навчального процесу. Це сприяє не тільки глибокому засвоєнню матеріалу, але й розвитку соціальних навичок, таких як вміння спілкуватися, співпрацювати, і досягати компромісу.

Важливим елементом є також врахування індивідуальних особливостей кожного учня. Вчителі в Фінляндії підходять до кожного студента персонально, допомагаючи їм розвивати власні сильні сторони і долати труднощі. Кейс-метод таким чином адаптований до індивідуального темпу навчання і потреб кожного учня, що дозволяє досягти максимального ефекту від освітнього процесу.

У Фінляндії значна увага приділяється також міжпредметній інтеграції, тобто вмінню застосовувати знання з різних дисциплін для вирішення конкретної проблеми. Цей інтегрований підхід сприяє формуванню гармонійно розвинутої особистості з багатим інтелектуальним багажем, яка здатна ефективно функціонувати у сучасному динамічному світі.

У Фінляндії рольові ігри використовуються як засіб залучення учнів до вивчення політичних процесів і соціальних взаємодій, які є основою демократичного суспільства. Вони надають студентам можливість досліджувати різні соціальні ролі і погляди, а також розуміти важливість демократичного участі і представництва.

Через імітацію політичних дебатів, виборчих процесів і законодавчих засідань, фінські студенти вчать аналізувати і відстоювати різні точки зору, а також розуміють значення компромісу та консенсусу в демократії. Рольові ігри вчать їх ефективно комунікувати, обговорювати та діяти разом, щоб досягти спільних цілей, підкреслюючи при цьому важливість громадянської відповідальності і співпраці.

Такий інтерактивний підхід сприяє формуванню у школярів навичок критичного мислення і вирішення проблем, які є необхідними для розуміння і участі в демократичних інституціях і процесах. Фінська освіта також акцентує увагу на важливості толерантності та взаємоповаги, що є критично важливим у багатокультурному та глобалізованому світі.

Рольові ігри дозволяють фінським учням не просто вивчати теоретичні аспекти демократії, а й проживати досвід її практичного застосування, відчуючи на власному досвіді силу і обмеження демократичних механізмів. Це підготовляє їх до активної участі в житті суспільства як відповідальних і обізнаних громадян.

У Фінляндії особлива увага в освітній системі приділяється індивідуалізованому підходу до навчання кожного учня, а також розвитку соціальних навичок і міжкультурної компетентності. Фінські школи заохочують самостійність учнів і акцентують на важливості соціальної взаємодії. Це підтримується за допомогою методів, таких як проектне навчання, рольові ігри та кейс-метод, які сприяють глибокому засвоєнню знань і розумінню демократичних цінностей. Такий освітній підхід підготовляє учнів не лише до академічного успіху, але й до життя у демократичному суспільстві, в якому вони можуть стати відповідальними та освіченими громадянами.

3.2. Компаративний аналіз навчальних практик демократичного громадянства в Україні та Європі

Компаративний аналіз навчальних практик демократичного громадянства в Україні та Європі є ключовим елементом для розуміння того, як різні підходи та методики можуть бути адаптовані та інтегровані в шкільну освіту. Цей аналіз дозволяє оцінити ефективність існуючих програм та визначити потенційні можливості для розвитку освіти в сфері демократичного громадянства.

Українська система освіти поступово впроваджує демократичні цінності в навчальний процес, і цей процес набуває нових обрисів у контексті європейського досвіду. Аналізуючи європейські практики, важливо враховувати історичний та культурний контекст, в якому вони формувалися. Європейські країни мають довгу історію демократичної освіти, що відображається у широкому спектрі програм і методів, спрямованих на розвиток критичного мислення, активної громадської позиції та поваги до прав людини.

Зіставлення українських та європейських підходів виявляє ряд відмінностей та схожостей. Україна працює над тим, щоб освітня система була більш гнучкою та відкритою до нових методик навчання, але при цьому важливо враховувати місцеві особливості та потреби суспільства. Європейський досвід показує, що інтеграція демократичних принципів в освіту вимагає не тільки змін у програмах навчання, але й в структурі та культурі шкільного середовища.

У розгляді європейського досвіду, зокрема, важливе місце займають педагогічні стратегії, які сприяють розвитку критичного мислення та навичок демократичної взаємодії учнів. Приклади з країн, де освітні системи вже інтегрували курси демократичного громадянства, свідчать про необхідність створення безпечного простору для обговорення, дебатів та активної участі учнів в процесах прийняття рішень у школі.

У процесі аналізу особливу увагу приділяють практикам, які дозволяють учням застосовувати набуті знання та навички в реальному житті, наприклад, через участь в шкільних самоврядуваннях, проектах громадянської освіти та міжшкільних ініціативах.

Компаративний аналіз також виявляє різноманітність підходів до оцінювання знань та навичок учнів в контексті демократичного громадянства. У європейських країнах це часто включає формативне оцінювання, портфоліо учня, самооцінку та взаємне оцінювання, що сприяє розвитку самостійності та саморефлексії.

Аналізуючи навчальні практики демократичного громадянства в Україні, стає зрозумілим, що країна перебуває на шляху активних реформ. Українські освітні ініціативи, такі як "Нова українська школа", зорієнтовані на створення демократичного освітнього середовища, де кожен учень відчуває свою цінність та залученість до життя школи. Важливим аспектом є також інтеграція демократичного громадянства в навчальні плани та програми, що вимагає не лише зміни змісту освіти, але й перегляду методів викладання та взаємодії з учнями.

В контексті України, компаративний аналіз вказує на потребу розширення педагогічного репертуару вчителів, включаючи інтерактивні та учнівсько-

центровані методи, які сприяють розвитку навичок самостійного мислення та співпраці. Це включає проектну роботу, дискусійні клуби, рольові ігри, дебати та інші форми активного навчання, що стимулюють студентів до участі в демократичних процесах.

Українська освіта стикається з викликами, які вимагають специфічних рішень – зокрема, необхідність адаптації до постійних соціально-економічних змін, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, а також залучення молоді в управління освітою. Вивчення європейського досвіду може надати цінні ідеї для розв'язання цих питань, але критично важливою є їхнє глибоке адаптування до українських реалій.

Розвиток демократичного громадянства в Україні також передбачає зміцнення зв'язку між освітою та громадянським суспільством. Залучення неурядових організацій, ініціатив батьків та місцевих громад до розробки та впровадження навчальних програм дозволить створити ефективнішу модель демократичного виховання.

Особлива увага в дослідженні приділяється оцінці впливу реформ на розвиток громадянських компетенцій учнів, здатності висловлювати власну думку, вести діалог та вирішувати конфлікти. Така оцінка допоможе визначити, наскільки ефективно шкільна освіта готує молодих людей до активної участі у житті демократичного суспільства. Україна стоїть перед можливістю використати найкращі практики з європейського досвіду для підвищення якості демократичної освіти, одночасно зберігаючи власні унікальні освітні традиції та культурні цінності.

Компаративний аналіз навчальних практик демократичного громадянства в Україні та країнах Європи демонструє існування значних різниць, але й подібностей у підходах до освіти. Європейський досвід виявився багатим на інноваційні методики, які сприяють розвитку критичного мислення та громадянської активності серед молоді. Водночас, Україна, незважаючи на численні виклики, зробила помітні кроки у напрямку інтеграції демократичних цінностей у

шкільну освіту. Впровадження реформ, які включають активне навчання і участь у громадському житті, є свідченням зростаючої уваги до цього питання.

Однак, для досягнення більшої ефективності, Україні необхідно адаптувати європейські практики з урахуванням власних соціокультурних особливостей та історичного контексту. Це включає розробку гнучких навчальних програм, професійний розвиток вчителів і створення інституційних механізмів для підтримки демократичних ініціатив.

У процесі адаптації важливо враховувати не тільки успіхи, але й помилки європейських моделей, щоб уникнути потенційних проблем у майбутньому. З огляду на це, подальше реформування освіти в Україні повинно виходити з принципів демократії та включеності, а також спиратися на активне залучення учнів, вчителів, батьків та громадськості до діалогу та спільних дій.

3.3. Рекомендації щодо імплементації європейського досвіду в шкільну програму України

Розглянувши теоретичні засади та методологічні підходи європейських країн у попередніх розділах, можна спробувати визначити конкретні стратегії та дії для їхньої адаптації та використання в українському освітньому контексті, що включають розробку дієвих рекомендацій, що ґрунтуються на попередньому аналізі та направлені на зміцнення демократичних цінностей через шкільну освіту.

1. Аналіз ситуації

Оцінюючи поточний стан шкільної освіти в Україні в контексті демократичного громадянства, важливо звернути увагу на ряд аспектів, які визначають, наскільки глибоко і ефективно демократичні цінності вплетені в освітній процес. До таких аспектів належить включення демократичних принципів і практик у навчальні плани, залучення учнів у управління шкільним життям, а також формування критичного мислення та відповідальної громадської позиції.

Порівнюючи українську практику з європейськими стандартами, можна виявити прогалини у таких сферах, як методи викладання, що спонукають до активної участі учнів у навчальному процесі, розвиток громадянської компетентності та забезпечення відповідних ресурсів для реалізації освітніх ініціатив.

В Україні можуть бути зафіксовані випадки, коли демократичне громадянство обмежується тільки теоретичним вивченням, без практичного застосування та участі учнів в реальних демократичних процесах. Також можлива відсутність системного підходу до навчання громадянської освіти, що включає розвиток соціальних навичок, емоційного інтелекту та здатності до розв'язання конфліктів.

Європейський досвід показує, що ефективна демократична освіта вимагає не тільки знань, але й формування вмінь та ставлення, що сприяє розвитку громадянських компетенцій. Такий підхід передбачає більш активну взаємодію між учнями та вчителями, використання проектного навчання, роботу у групах та дискусійні форуми.

Ідентифікація прогалин має включати аналіз доступності та якості навчальних матеріалів, які відображають демократичні цінності, а також оцінку рівня підтримки, яку отримують вчителі для впровадження інноваційних підходів у викладанні. Врахування цих аспектів дозволить створити конкретні рекомендації для заповнення існуючих прогалин та підвищення рівня демократичного громадянства в українській шкільній освіті.

2. Розробка цілей

Для втілення європейського досвіду в освітню практику України необхідно спершу встановити цілі, що відповідають критеріям SMART — вони повинні бути конкретними, вимірюваними, досяжними, реалістичними та часово обмеженими. Це означає, що кожна ціль має бути чітко сформульована, з вказівкою на способи її оцінки та терміни виконання.

Наприклад, однією з таких цілей може бути впровадження пілотного курсу демократичного громадянства в десяти школах протягом наступного навчального року з подальшим аналізом його ефективності та впливу на учнівське залучення.

Ключовим моментом є також узгодження цих цілей з національною освітньою політикою та міжнародними зобов'язаннями України. Це дозволяє забезпечити, що освітні ініціативи є відповідними до загальних стратегій розвитку країни та її міжнародних зобов'язань у сфері освіти. Наприклад, врахування принципів та рекомендацій, висунутих в рамках Болонського процесу або програми ЮНЕСКО з громадянської освіти, забезпечить, що реформи в освітній сфері будуть сприйняті міжнародною спільнотою як актуальні та ефективні.

Задля досягнення цього, розробка стратегічних планів та програм повинна включати консультації з освітніми експертами, вчителями, батьками та учнями, а також з органами влади, що відповідають за освітню політику. Важливо також забезпечити, щоб кожна з цілей була адекватно підтримана необхідними ресурсами, чіткою процедурою впровадження та механізмами моніторингу та оцінювання.

Все це допоможе забезпечити, що встановлені цілі не тільки відображатимуть потреби та очікування українського суспільства, але й будуть у ладу з глобальними освітніми трендами та найкращими практиками.

3. Адаптація європейських методик

Вибір методик для впровадження демократичного громадянства у шкільну освіту України передбачає детальне дослідження та вибір практик, які вже довели свою ефективність в європейських країнах, але при цьому можуть бути адаптовані до місцевих умов. Це означає знаходження балансу між міжнародними стандартами та національними традиціями та цінностями. Наприклад, методики, які заохочують діалог та взаєморозуміння в

мультикультурному середовищі, можуть бути особливо корисними в українському контексті, де суспільство є динамічним і різноманітним.

Розробка моделі адаптації вимагає аналізу освітньої системи України, включаючи розуміння культурних норм, історії та сучасних викликів. Модель повинна відображати як універсальні демократичні принципи, так і специфіку українського суспільства, забезпечуючи тим самим релевантність та прийнятність освітніх ініціатив. Важливо, щоб адаптовані методики були гнучкими, здатними до масштабування та інтеграції в існуючі навчальні програми.

Врахування культурних та освітніх особливостей України також передбачає включення в освітній процес різних мовних груп та культурних традицій, що може забезпечити більшу інклюзивність та демократизацію освітнього процесу. Також необхідно створити механізми для залучення вчителів та учнів до спільного планування та рефлексії щодо освітнього процесу, щоб вони відчували власну заінтересованість та відповідальність за навчання демократичному громадянству.

В кінцевому рахунку, успішна адаптація європейських методик в українську освітню систему вимагатиме постійного моніторингу, оцінки та коригування, щоб забезпечити їхню відповідність змінюваним умовам та потребам українського суспільства.

4. Розробка навчальних матеріалів

Створення навчальних матеріалів, які будуть використовуватися в українських школах для викладання демократичного громадянства, вимагає ретельної праці з вчителями та експертами в освітній сфері. Такі матеріали повинні включати не тільки теоретичну інформацію, але й практичні завдання, інтерактивні вправи та кейс-стаді, які дозволять учням краще зрозуміти і відчувати значення демократичних принципів. Важливо, щоб ці матеріали були легко адаптовані до різних вікових груп та враховували регіональні особливості.

Адаптація навчальних матеріалів передбачає також переклад на українську мову, адаптацію прикладів та контексту до української культури і сучасних реалій. Це забезпечить більш глибоке залучення учнів у процес навчання та допоможе їм краще засвоювати інформацію.

Окрім традиційних паперових носіїв, важливим аспектом є використання цифрових технологій для забезпечення доступу до освітніх ресурсів. Цифрові платформи та бібліотеки мають стати центрами ресурсів, де вчителі та учні зможуть знаходити потрібні матеріали, обмінюватися досвідом і навіть співпрацювати в онлайн-режимі. Особливу увагу слід приділити забезпеченню доступу до цих ресурсів у віддалених та сільських районах, де можуть виникати додаткові труднощі з доступом до новітніх технологій.

Інтеграція інформаційних технологій в освітній процес також відкриває нові можливості для викладання, такі як використання електронних курсів, інтерактивних відео, мультимедійних презентацій та соціальних медіа для дискусій та проектної роботи. Це дозволить зробити навчання більш гнучким і доступним, а також сприятиме розвитку навичок роботи з цифровими інструментами, які є важливими для сучасного демократичного громадянства.

5. Професійний розвиток вчителів

Планування та проведення тренінгів та семінарів для вчителів є критично важливим для успішного впровадження демократичного громадянства в школах. Вчителі повинні отримати вичерпну підготовку, яка озброїть їх не тільки знаннями та методиками для викладання цієї дисципліни, але й навичками, необхідними для створення демократичного навчального середовища в класі. Ці заходи мають включати робочі зустрічі, під час яких вчителі можуть практикувати нові підходи, обговорювати виклики та ділитися успішними стратегіями.

Окрім того, система наставництва може відіграти важливу роль у підтримці вчителів, особливо тих, хто вперше зіткнеться з викладанням

демократичного громадянства. Досвідчені педагоги можуть бути наставниками для своїх менш досвідчених колег, надаючи їм поради та допомогу в організації навчального процесу. Це створить систему підтримки, де вчителі можуть вчитися один у одного та постійно удосконалювати свої педагогічні навички.

Обмін досвідом з європейськими колегами також має велике значення, оскільки він відкриває доступ до ширшого спектру освітніх практик та інновацій. Вчителі з України можуть взяти участь у міжнародних конференціях, воркшопах, а також в онлайн-семінарах та вебінарах, що дозволить їм не тільки ознайомитися з новими методами, але й розширити професійні мережі. Довгострокові партнерства та проекти співпраці з європейськими школами та освітніми організаціями можуть бути корисними для обох сторін, оскільки вони надають можливість для культурного обміну та спільного розвитку освітніх програм.

Реалізація цих ініціатив потребує забезпечення адекватного фінансування, організаційної підтримки та чіткого планування. Важливо, щоб такі програми були доступні для вчителів по всій країні, включаючи ті райони, де можуть виникати додаткові виклики з доступом до освітніх ресурсів. Задля цього може бути використано різні форми навчання, від традиційних семінарів до дистанційного навчання за допомогою цифрових технологій.

6. Пілотні проекти й експерименти

Запуск пілотних проектів у вибраних школах є важливим кроком у впровадженні освітніх інновацій. Це дає можливість випробувати нові підходи в контрольованих умовах і зібрати цінну інформацію про їхню практичність та вплив на навчальний процес. Для цього необхідно вибрати школи, які представляють різні регіони та типи навчальних закладів, щоб забезпечити різноманітність даних та врахувати можливі регіональні особливості.

Проведення таких пілотних проектів вимагає чіткого планування, визначення цілей та очікуваних результатів, а також залучення як вчителів, так і учнів до процесу оцінки та рефлексії. Важливо також забезпечити, що у школах є необхідні ресурси для реалізації проектів, включно з навчальними матеріалами, доступом до технологій та підтримкою з боку адміністрації.

Моніторинг та оцінка ефективності пілотних проектів є ключовими для розуміння, наскільки успішними є впроваджені зміни. Це має включати збір кількісних та якісних даних, таких як результати тестувань, анкетувань, інтерв'ю та спостережень. Оцінка повинна фіксувати не тільки академічні досягнення учнів, але й зміни у їхніх навичках, ставленнях та поведінці, які відображають принципи демократичного громадянства.

Результати моніторингу та оцінки слід використовувати для коригування проектів, вдосконалення методик та загальної стратегії впровадження освітніх інновацій. Регулярна зворотній зв'язок від учасників проектів забезпечить їхню гнучкість та адаптивність, дозволяючи швидко реагувати на будь-які проблеми або виклики, що можуть виникнути. Успіх пілотних проектів може стати фундаментом для подальшого масштабування інновацій на весь освітній сектор країни.

7. Оцінка та коригування програм

Розробка механізмів зворотного зв'язку є фундаментальним елементом для будь-якої освітньої ініціативи, оскільки вона забезпечує зв'язок між тими, хто викладає, тими, хто навчається, та тими, хто підтримує навчальний процес ззовні. В контексті впровадження нових освітніх програм це особливо важливо, адже зворотний зв'язок дозволяє вчасно виявляти та вирішувати проблеми, а також адаптувати навчальні підходи до реальних потреб та очікувань.

У цьому процесі ключове значення має створення ефективних каналів комунікації, які можуть включати анкети, інтерв'ю, зустрічі з фокус-групами, електронні платформи для відгуків та засоби соціальних медіа. Важливо, щоб

кожен учасник освітнього процесу мав можливість легко і відверто висловлювати свою думку.

Збір зворотного зв'язку має бути систематичним та структурованим, щоб можна було оцінювати ефективність освітніх програм і робити обґрунтовані висновки. Це також допомагає створити базу даних для виявлення тенденцій, аналізу результатів і формулювання конкретних рекомендацій щодо удосконалення навчального процесу.

Аналіз отриманого зворотного зв'язку є вирішальним для внесення коректив в освітні програми. Це може включати вдосконалення навчальних матеріалів, перегляд методів викладання, оновлення цілей навчання або навіть зміну структури програми. Важливо, щоб усі зміни базувалися на реальних потребах та були спрямовані на покращення якості освіти та забезпечення її відповідності до сучасних вимог.

В кінцевому підсумку, розробка механізмів зворотного зв'язку та аналізу ефективності проектів є неперервним процесом, який потребує постійної уваги та вдосконалення для того, щоб навчальні програми були актуальними, ефективними та змістовними для всіх учасників освітнього процесу.

8. Розширення успішних практик

Коли пілотні проекти показують позитивні результати, наступним кроком є розширення цих успішних ініціатив на більш широкий, національний рівень. Це включає масштабування програм, що сприяють демократичному громадянству, з декількох шкіл на всю країну, що є значним викликом, який вимагає ретельного планування та координації. Для цього важливо створити міцний фундамент, заснований на зв'язках з ключовими освітніми установами та міністерствами.

Співпраця з міністерствами освіти та науки, а також з іншими державними організаціями, є критично важливою для забезпечення сталості реформ. Ці органи мають ресурси, авторитет та можливість впливати на законодавчі та політичні рішення, що можуть підтримати або навіть закріпити зміни в

освітній системі. Вони також можуть сприяти розробці та впровадженню стандартів та рекомендацій, які будуть враховувати успішний досвід пілотних проектів.

Крім державних органів, співпраця з професійними спілками вчителів, освітніми НУО, міжнародними партнерами та громадськістю допомагає створити багатогранну підтримку освітніх ініціатив. Важливо залучати цих партнерів не тільки для забезпечення ресурсів, але й для формування широкого консенсусу щодо напрямів розвитку освіти.

Таким чином, процес масштабування включає не лише розповсюдження успішних практик, але й створення умов для їх сталої інтеграції в освітню систему країни. Це вимагає постійної уваги до якості навчання, адаптивності до змінних умов і готовності до постійного вдосконалення освітніх стратегій.

9. Створення партнерств і мереж

Залучення громадськості та місцевих органів влади в освітній процес сприяє створенню стійкої та реактивної системи, яка відповідає потребам місцевих спільнот. Інтеграція зусиль з громадськими об'єднаннями, батьківськими комітетами та місцевою владою в освітні ініціативи не тільки забезпечує додаткові ресурси та підтримку, але й сприяє більшій відкритості та прозорості процесів прийняття рішень. Це також допомагає освітнім ініціативам відповідати конкретним місцевим потребам та культурним особливостям.

Залучення міжнародних партнерів, таких як освітні установи, неприбуткові організації та міжнародні донорські агенції, збагачує освітній процес новими ідеями та підходами та забезпечує цінні можливості для обміну досвідом. Міжнародна співпраця може допомогти впроваджувати інноваційні методики, які були успішно застосовані в інших країнах, та сприяти розвитку глобального громадянського виховання.

Утворення мереж підтримки відіграє ключову роль у поширенні кращих практик та забезпеченні сталого розвитку освітніх програм. Ці мережі

можуть об'єднувати вчителів, освітніх експертів, дослідників та інші зацікавлені сторони, які спільно працюють над вдосконаленням освітньої практики та навчальних матеріалів. Шляхом регулярного обміну знаннями та ресурсами, такі мережі сприяють крос-культурному розумінню та співпраці, а також забезпечують платформу для колективного розв'язання проблем.

Важливо, щоб всі заходи залучення та утворення мереж були орієнтовані на довгострокову перспективу та мали чітку структуру управління, що дозволяє ефективно координувати зусилля та використовувати наявні ресурси для досягнення спільних цілей.

10. Постійне оновлення та інновації

Заохочення інновацій та творчості у викладанні є життєво важливим для відповідності освітньої системи сучасним викликам. Вчителі повинні бути мотивовані та підтримувані в експериментуванні з новими методами навчання, які можуть зробити уроки більш захоплюючими та ефективними. Це може включати застосування проектно-орієнтованого навчання, гейміфікації, використання мультимедіа та інших інтерактивних технологій, які спонукають учнів активно залучатися в навчальний процес.

Адаптація до змін у суспільстві та технологіях є невід'ємною частиною процесу навчання. В сучасному світі, де технології розвиваються стрімко, освітня система має не лише встигати за цими змінами, але й передбачати їх, підготовляючи учнів до життя та роботи в цифровому віці. Це означає інтеграцію цифрової грамотності в навчальні програми, надання учням доступу до сучасних навчальних інструментів та розробку навчальних матеріалів, які відображають сучасні реалії.

Заохочення творчості та інновацій у викладанні також передбачає створення середовища, де вчителі та учні відчувають, що їхні ідеї цінуються та підтримуються. Школи та освітні установи повинні надавати можливості для професійного розвитку та співпраці, де вчителі можуть ділитися ідеями та розробляти нові навчальні стратегії.

У кінцевому підсумку, прагнення до інновацій та адаптації до змін є процесом, який вимагає від усіх учасників освітнього процесу відкритості до нового, готовності до навчання та гнучкості у мисленні. Це створює основу для розвитку освіти, яка зможе виховати покоління здатне не лише адаптуватися до змін, а й активно формувати майбутнє.

Цей план дій відображає комплексний підхід до імплементації європейського досвіду в українській освіті, маючи на меті створення ефективної та динамічної системи розвитку демократичного громадянства. Важливо, щоб кожен етап плану супроводжувався глибоким аналізом та оцінкою, що дозволить гнучко реагувати на виклики та максимально використовувати можливості для позитивних змін у шкільній освіті України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Розглядаючи кейси з європейських шкіл, де курси демократичного громадянства вже є частиною навчальних програм, було виявлено ряд ефективних підходів та методик, які можуть бути застосовані в Україні. Компаративний аналіз дозволив зрозуміти, які аспекти європейської практики є найбільш актуальними та корисними для українського освітнього контексту та визначити потенційні виклики, з якими може зіткнутися Україна під час імплементації цих практик.

На основі аналізу були розроблені рекомендації щодо імплементації європейського досвіду в українську шкільну програму. Рекомендації включають адаптацію вибраних методик, розробку відповідних навчальних матеріалів, проведення тренінгів для вчителів, створення механізмів зворотного зв'язку, а також запуск пілотних проектів з подальшим розгортанням успішних ініціатив на більш широкому масштабі. Висновки підкреслюють необхідність співпраці з міністерствами, освітніми організаціями, громадськістю та міжнародними партнерами для забезпечення сталості реформ та створення умов для їх успішного впровадження та розвитку.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що розвиток демократичного громадянства в Європі має глибоке історичне корення, що формувалися протягом століть. Концепція демократичного громадянства в європейському освітньому контексті базується на ціннісних засадах, таких як свобода, рівність, справедливість та взаємоповага.

Сучасні методики в європейських країнах наголошують на активному залученні учнів до процесу навчання, стимулюючи критичне мислення та участь у громадському житті. Важливим є залучення молоді до дискусій, дебатів та проектної діяльності, що сприяє розвитку навичок демократичного взаємодії.

Українська шкільна освіта може отримати значну користь від адаптації європейських підходів, зокрема шляхом інтеграції інтерактивних та студентоцентризованих методик. Це допоможе зробити освіту більш динамічною та відповідною до потреб сучасного демократичного суспільства.

Вивчення практик європейських шкіл показує значні переваги практично-орієнтованого підходу, зосередженого на реальних ситуаціях та проблемах. Кейс-стаді та проектна робота є ефективними інструментами у вихованні свідомих громадян.

На основі порівняльного аналізу українських та європейських практик, рекомендовано розробити спеціалізовані навчальні програми, що враховують місцеві особливості та потреби. Такий підхід дозволить глибше інтегрувати цінності демократії в шкільне навчання.

Дослідження підкреслює важливість формування демократичного громадянства через шкільну освіту, враховуючи успішний європейський досвід та його адаптацію до українських умов.

РЕЗЮМЕ

Дана робота відображає аналіз та огляд практик демократичного громадянства в шкільній освіті, з акцентом на порівняння українських та європейських підходів. Розпочинаючи з історичного контексту, що визначає розвиток демократичного громадянства в Європі, робота розкриває концептуальні основи та цінності, які формують освітній простір в європейських країнах. Далі пропонується аналіз сучасних методик, з оглядом на те, як ці методи можуть бути адаптовані та інтегровані в українську шкільну систему.

У практичній частині досліджено конкретні приклади організації навчальних курсів у Європі та здійснено компаративний аналіз з українською практикою, виявляючи схожості та розбіжності. На основі зібраної інформації розроблено рекомендації для імплементації європейських стратегій в Україні, з урахуванням специфічних освітніх та соціокультурних умов.

Робота висвітлює необхідність інтегративного підходу до викладання демократичного громадянства, що включає підготовку вчителів, залучення учнів та співпрацю з громадськістю та місцевою владою. Висновки роботи підкреслюють значення створення міцної основи для розвитку демократичних цінностей у молодого покоління, що є ключем до побудови справжньої демократії в Україні.

SUMMARY

This work reflects the analysis and review of the practices of democratic citizenship in school education, with an emphasis on the comparison of Ukrainian and European approaches. Starting with the historical context that determines the development of democratic citizenship in Europe, the work reveals the conceptual foundations and values that shape the educational space in European countries. Next, an analysis of modern methods is offered, with an overview of how these methods can be adapted and integrated into the Ukrainian school system.

In the practical part, specific examples of the organization of training courses in Europe were investigated and a comparative analysis was carried out with Ukrainian practice, revealing similarities and differences. Based on the collected information, recommendations were developed for the implementation of European strategies in Ukraine, taking into account specific educational and socio-cultural conditions.

The work highlights the need for an integrative approach to teaching democratic citizenship that includes teacher training, student engagement, and collaboration with the public and local government. The conclusions of the work emphasize the importance of creating a solid foundation for the development of democratic values in the younger generation, which is the key to building a true democracy in Ukraine.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. (330 до н. е.). Політика. 87.
2. Вебер, М. (1922). Економіка та суспільство. 56.
3. Вольтер. (2015). Філософські трактати. 52.
4. Департамент освіти і науки Львівської ОДА. (2020). Стратегія розвитку освіти Львівщини на період до 2027 року.
5. Дьюї, Д. (1916). Демократія та освіта. 49.
6. Дюркгейм, Е. (1893). Поділ соціальної праці. 204. Erikson, E. (1950). Childhood and Society. 131.
7. Каган Д. (2003). Пелопоннеська Війна. 123.
8. Класична гімназія ужгородської міської ради. (2020) Перспективний план-програма розвитку ужгородської класичної гімназії на 2020-2025 роки.
9. Локк Дж. (2020). Два трактати про правління. 45.
10. Луцький ліцей №18. (2021). Стратегія розвитку КЗ «Луцька гімназія №18 луцької міської ради волинської області» на 2021-2026 роки.
11. НАПН України. (2021) Доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні.
12. НАПН України. (2016). Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні.
13. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. (2022). Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи.
14. Національне агенство із забезпечення якості вищої освіти. (2020). Річний звіт національного агенства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік.
15. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС). (2006) Про основні компетенції для навчання протягом усього життя.
16. Руссо, Ж.-Ж. (1762). Еміль, або Про виховання. 87.
17. Руссо, Ж.-Ж. (1762). Сповідь. 23.
18. Руссо Ж.-Ж. (1762). «Про суспільний угоду, або Принципи політичного права». 87.

- 19.Сен, А. (1999). Розвиток як свобода. 153.
- 20.Фріпе, П. (1970). Педагогіка утиснених. 142.
- 21.Banks, J.A. (2022). Multicultural Education: Issues and Perspectives.
- 22.Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. 43.
- 23.Blumenfeld, P., Soloway, E., Marx, R., Krajcik, J., Guzdial, M., & Palincsar, A. (1991). Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning. 371.
- 24.Brookfield, S. D. (1987). Developing Critical Thinkers: Challenging Adults to Explore Alternative Ways of Thinking and Acting. 89.
- 25.Christensen, C. R., Garvin, D. A., & Sweet, A. (1991). Education for Judgment: The Artistry of Discussion Leadership. 67.
- 26.Cogan, J.J., and Derricott, R. (1998). Citizenship for the 21st Century: An International Perspective on Education.
- 27.Council of Europe. (2023). Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education.
- 28.Delors, J. et al. (2022) Learning: The Treasure Within, Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century.
- 29.Dewey J. (1916) Democracy and Education. 93.
- 30.Erikson, E. (1950). Childhood and Society. 131.
- 31.European Commission. (2023). Eurydice Report: Citizenship Education at School in Europe.
- 32.European Commission. (2023). Eurydice Report: Promoting diversity and inclusion in schools in Europe.
- 33.European Commission. (2023). The structure of the European education systems 2023/2024: schematic diagrams.
- 34.European Commission. (2023) Compulsory education in Europe 2023/2024.
- 35.Freire, P. (1970). Pedagogy of the Oppressed. 81.

36. Gee, J.P. (2003). *What video games have to teach us about learning and literacy*. New York: Palgrave Macmillan. 51.
37. Giddens, A. (1991). "Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age". 172.
38. Herreid, C. F. (2007). *Start with a Story: The Case Study Method of Teaching College Science*. 32.
39. Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*. 134.
40. Hrynevych, L., & Kobernyk, I. (2023). *Ukraine's education sector reforms are under threat*. Atlantic Council.
41. Hoskins, B., & Crick, R.D. (2022) *Learning to Learn and Civic Competences: Different Currencies or Two Sides of the Same Coin?*
42. Illich I. (1971). *Deschooling Society*. 45.
43. Jenkins, H. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. 137.
44. Kant I. (1785). *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. 47-67.
45. Kahanec, M., Leu-Severynenko, S., Novosad, A., & Stadnyi, Y. (2022). *Education reforms during and after the war*. In Y. Gorodnichenko, I. Sologoub, & B. Weder di Mauro (Eds.), *Rebuilding Ukraine: Principles and policies*.
46. Kerr, D. (2022). *Citizenship Education in Europe*. European Commission. Eurydice Report. (2023) *Compulsory education in Europe 2023/2024*. 23.
47. Kilpatrick, W. H. (1918). *The Project Method: The Use of the Purposeful Act in the Educative Process*. 51
48. Kymlicka, W. (2021), *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*". Clarendon Press.
49. Ministry of education and science of Ukraine (2017). *The new Ukrainian school: Conceptual principles of secondary school reform*.

50. National agency for higher education quality assurance. (2022). National Action Plan of Ukrainian external higher education quality assurance for 2022-2023 period.
51. Ober, J. (1996). *The Athenian Revolution*. Princeton. 78.
52. Osler, A., and Starkey, H. (2022) *Teacher Education and Human Rights*. Routledge.
53. Unicef. (2023). Widespread learning loss among Ukraine's children, as students enter fourth year of disruption to education
54. OSCE. (2023). Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights.
55. Rheingold, H. (2012). *Net Smart: How to Thrive Online*. MIT Press. 45.
56. Robinson K. (2006) *Do Schools Kill Creativity?* 45.
57. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. 153.
58. Steinkuehler, C. & Williams, D. (2006). Where everybody knows your (screen) name: Online games as "third places". *Journal of Computer-Mediated Communication*. 219.
59. van Driel, Barry; Donlevy, Vicki; Melstveit, Maria. (2023). "Issue paper on citizenship education". Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture.
60. Eurydice Report. (2023). *Promoting diversity and inclusion in schools in Europe*.
61. Eurydice Report. (2023). *The structure of the European education systems 2023/2024: schematic diagrams*.
62. Eurydice Report. (2023) *Compulsory education in Europe 2023/2024*.